N. C. DAVIDS OPTEGNELSER

OM

AARENE 1863—1865

MEDDELTE VED

AAGE FRIIS

SÆRTRYK AF „HISTORISK TIDSSKRIFT“ 8. R. V.

KØBENHAVN

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

1914

Christian Georg Nathan David (født 16. Januar 1793, død 18. Juni 1874), der i 1830'erne som æstetisk og politisk Forfatter og Professor i Statsøkonomi var en af den danske Liberalismes første fremragende Førere, beklædte senere betydelige Embedsstillinger, bl. a. som Chef for statistisk Bureau, som Leder af Statens Fængselsvæsen og som Nationalbankdirektør. Ved Siden deraf deltog han, i Reglen som Medlem af Folkerepræsentationerne, med Indsigt og Myndighed i det politiske Liv, indtil han afsluttede sin Løbebane som Finansminister i Ministeriet Bluhme (11. Juli 1864—6. November 1865), der maatte slutte Freden i Wien, opgøre Nationalliberalismens Bo og indlede Forhandlingerne om en ny Forfatning.

C. N. David havde oftere gjort Optegnelser om sin Deltagelse i vigtige Begivenheder uden dog nogensinde at skrive en Selvbiografi. Destoværre ødelagde et ulykkeligt Tilfælde de fleste af disse Optegnelser, og Størstedelen af hans øvrige efterladte Breve og Papirer blev brændt efter hans egen eller hans Enkes Død. Tilbage blev kun meget lidet, og deraf er det væsentlige nogle Optegnelser indeholdende Begivenheder i Aarene 1863—1865, der i det følgende gengives.

De første af disse, af David selv mærket I og II, er Optegnelser om hans Samtaler med Kong Christian IX i Tiden straks efter Tronskiftet 15. November 1863 og hans Deltagelse i Forhandlingerne i de sidste Dage af December 1863 i Anled-

ning af den politiske Situation, der førte til Ministeriet Halls Afgang og Ministeriet Monrads Tiltrædelse 31. December. Hertil kommer som tredje Afsnit en Række Meddelelser og Betragtninger, der dels paa ny behandler de samme Begivenheder i November—December 1863, dels oplyser og kritiserer en Række Forhold i 1864—1865, særlig Dannelsen af Ministeriet Bluhme-David 11. Juli 1864 og Davids personlige Stilling under dette Ministerium. Medens de førstnævnte Optegnelser var nedskrevet i December 1863, nedskrev David de sidste kort før sin Død, nemlig i Januar 1874 under et Besøg hos en Datter i Wien. Efter hans Død blev Papirerne efter hans Bestemmelse gennem Familiens Ven, Etatsraad Edgar Collin, overgivet til Gehejmearkivet med det Paalæg, at de først efter Christian IX's Død maatte offentliggøres.

Endnu paa nærværende Tidspunkt vil af Hensyn til nulevende Personer de sidstnævnte Optegnelser fra 1874 ikke kunne offentliggøres fuldstændig. Derfor meddeles her, med Rigsarkivar Dr. jur. V. A. Sechers Tilladelse, alle Optegnelserne fra December 1863, samt Størstedelen af Manuskriptet fra Januar 1874, idet Udeladelserne, der iøvrigt ikke har fjærnet Stof af større historisk Værdi, er angivet ved Prikker. Optegnelserne er gengivet nøjagtig efter Originalen, idet dog de ret talrige Skrivefejl og sproglige Unøjagtigheder er rettet og en Del glemte Ord tilføjet, i skarp Parentes hvor Rettelsen ikke var absolut selvfølgelig. Den ufuldstændige Tegnsætning er læmpet.

David har øjensynlig ved sin Fremstilling i 1874 ikke haft de ældre Optegnelser om Begivenhederne i 1863 for sig, hvilket maaske for en Del forklarer visse iøjnefaldende Nuancer eller Modsigelser i Fremstillingen af de Partier, hvor Begivenhederne i November—December 1863 behandles. Det maa endvidere erindres, at medens David i December 1863 vel var højt oppe i Aarene, men dog en helt kraftig Mand, saa var han i 1874 en firsindstyveaarig Olding, der vel næppe formaaede at tænke og skrive med den samme Skarphed og Klarhed, som da han stod i sin fulde Kraft. Det bør tillige mærkes, at medens David før Tronskiftet 15. November 1863

havde staaet Prins Christian af Danmark meget nær og været en af de Mænd, hvis Raad Prinsen oftest søgte og fulgte, saa var der i Ministeriet Bluhme-Davids Tid sket nogen Forandring deri, saaledes at Forholdet mellem ham og Christian IX i de sidste Aar af Davids Liv var mindre fortroligt, skønt Kong Christian til det sidste viste David stor personlig Deltagelse.

En nærmere kritisk og sammenlignende Undersøgelse af Enkelthederne i Davids Meddelelser ligger her uden for Udgiverens Opgave, der kun er at forelægge et værdifuldt Bidrag til Christian IX's Historie i hans første Regeringsaar.

I.

2. Decbr. 63.

Da det, om ikke før, saa dog efter min Død vil komme paa Omtale, om og hvorvidt jeg har tilraadet eller fraraadet min kongelige Herre og jeg kan tilføie: Ven, Christian 9., at underskrive Forfatningsloven af 18. f. M., saa vil jeg optegne, medens alt endnu er mig i frisk Minde, hvad der i de skjebnesvangre Dage er passeret mellem H. M. og mig.

Efter at jeg i flere Dage havde været upasselig, og navnlig siden Lørdag Middag holdt mig hjemme, modtog jeg Søndag Eftermiddag [den 15. November] Kl. 5½ en Billet saa lydende: „Tør jeg vente Dem, gode Conferenceraad, iaften Kl. 7 hos mig? Deres meget hengivne Christian“.

Da jeg til den bestemte Tid indfandt mig paa Palaiet, modtog jeg Ordre til at gaae ind i „Prindsens“ Værelse og der at vente paa ham, da han var gaaet til Landgreven[1]). Nogle Øieblikke derefter kom Prindsen

[1]) Landgrev Vilhelm af Hessen (1787—1867), Dronning Louises Fader.

virkelig ogsaa, og fortalte mig, synligen bevæget, at han havde modtaget et Telegram, at Frederik VII var død. At vi i Samtalen strax kom ind paa Spørgsmaalet om Stadfæstelsen af den af Rigsraadet vedtagne Fælledsforfatning, var naturligt. Jeg bemærkede imidlertid, at da dette var en Regjeringshandling, kunde der for Øieblikket slet ikke være Tale herom. Det, der nærmest forelaae, var at tiltræde Regjeringen, som forudsatte, at Kongen gav sin edelige Forsikring om at opretholde Grundloven af 2. Octbr. 1855. Dette forudsatte jeg, at Kongen vilde gøre — men hermed var det ogsaa givet, at Deres Kongelige Høihed* vilde have Betænkningstid til at overveie det næste høist vigtige Skridt, som skulde gjøres. Med Hensyn til dette, dristede jeg mig ikke i dette Øieblik at give et bestemt Raad. Meget var at overveie og at tage Hensyn til; paa den ene Side Stemningen i Kongeriget, paa den anden Side Stemningen i Hertugdømmerne og hvorledes man der vilde stille sig med Hensyn til Successionen, ligesom det ogsaa maatte opklare sig, hvorledes Stormagterne betragtede Forfatningsspørgsmaalet, — men i saa Henseende var det af største Vigtighed, at der levnedes Tid til at fatte den endelige Beslutning, der ialfald var uadskillelig med Spørgs-

* Det er denne Benævnelse, som jeg brugte hele Aftenen under vor Samtale paa en Maade efter hans egen Befaling, thi da Grev Holck[1]) — et Quarteerstid efter at jeg var kommet, — i et Ærende fra Landgreven, som Pr. Christian ikke havde truffet om Eftermiddagen, kom til ham og tiltalte ham: Deres Majestæt, sagde han: „Den Titel tilkommer mig først, naar jeg har besvoret Grundloven og er proklameret".

[1]) Kammerherre Grev v. Holck, Kavaller hos Landgrev Vilhelm af Hessen.

maalet, om det var muligt at danne et andet Ministerium end det nuværende, der var identificeret med den nye Fællesforfatnings Stadfæstelse. Herom tvivlede jeg i høi Grad, men ikke desto mindre maatte jeg tilraade D. K. H., til hvilken Bestemmelse De end maatte troe at komme, ikke at overile Dem, men at paastaae, at der maatte gives Dem Tid til at overlægge denne saa høist vigtige Sag. Enig i, at Dannelsen af et nyt Ministerium vilde støde paa uovervindelige Hindringer, maatte det ogsaa erkjendes, at der for Øieblikket ikke kunde tænkes paa Andet end at faae det nuværende Ministerium til at erkjende, at Tronfølgeren ikke blot var i sin fulde Ret, men ogsaa at det kun var en ham paaliggende Pligt, naar han forlangte Betænkningstid for at overlægge det første saa høist vigtige Skridt, som han har at gjøre, efterat have besteget Tronen. I Løbet af Samtalen kom ogsaa det Manifest paa Bane, der vilde være at udstede, med Hensyn til hvilket jeg udtalte min Frygt for, at der i samme kunde indsmugles Ord, som kunde præjudicere Kongens Stilling til Folket i de forskjellige Landsdele. Hvad der i sin Tid var skeet med Ord i Renunciationsloven, gjorde det mig til Pligt herpaa at henlede Opmærksomheden[1]).

Klokken 9 om Aften forlod jeg Kongen, da Landgreven kom til H. M. for at lykønske ham, og da han endnu samme Aften ventede Conseilspræsidenten.

Førend jeg omtaler mine Samtaler med Kongen i de næste Dage, troer jeg her at burde meddele nogle Ord han udtalte, da Grevinden og hendes Stilling lei-

[1]) Det er uklart hvad David sigter til, og hvad han mener med „Renunciationsloven". Der kan være Tale om Renunciationsakterne af Juli 1851, om det kgl. Budskab af 4. Oktober 1852 og om Tronfølgeloven af 1853.

lighedsviis var blevet nævnet[1]). „Hun skal af mig i enhver Henseende blive ridderligen behandlet; — Kongen var jo viet til hende“.

Den næste Morgen [den 16. November], da jeg paa hans Befaling var mødt, havde jeg en ganske kort Samtale med ham, i hvilken han kun meddeelte mig, at Minister Hall havde fundet det meget naturligt, at Kongen forlangte Betænkningstid. Han bad mig at komme til sig senere paa Dagen.

Hyldningen fandt som bekjendt Sted Kl. 12, og jeg havde ikke blot ved det, som passerede udenfor Slottet, og ved hvad jeg ellers erfarede om Stemningen, Leilighed til at sætte mig ind i Situationen, men en Samtale, som jeg havde paa Slottet med Etatsraad Crone[2]), gjorde mig denne end mere anskuelig. Denne iltre Skandinav henvendte sig nemlig til mig, „som han vidste havde megen Indflydelse hos Kongen“, for, „at faae ham til at underskrive Forfatningen strax“. Paa min Bemærkning, „at H. M. jo allerede havde underskrevet Forfatningen, i Kraft af hvilken han nu tiltræder Regjeringen“, svarede Etatsraaden, ja det vidste han, men „han (Kongen) maae ogsaa underskrive Fælledsforfatningen for Danmark-Slesvig idag“. Jeg indvendte her imod, at en saadan Iilfærdighed vilde ialfald være et slet Omen for den tilkommende Konges Besindighed, og at jeg umueligt kunde troe, at han, til hvilken Beslutning han end kom, vilde fatte den uden det modneste Overlæg. At Prinds Christian ikke kunde have bivaanet Geheimestatsraadsmøderne, i hvilke den nye Forfatning var debatteret, ifald den overhovedet

---

[1]) Grevinde Louise Danner.

[2]) Vilhelm Christoffer Crone var Politidirektør i København. — Sml. S. 68.

ikke var blevet til blot i Ministerconferentser, var en Indvending mod „Folkets“ paaberaabte Utaalmodighed, som Etatsraaden haanligen afviste, medens han søgte at gjøre gjeldende, at Kongen maatte skynde sig med at underskrive, da Ingen ellers kunde indestaae for Stadens Fred og Rolighed. Da jeg havde udtalt den Formening, at det ikke blot kunde, men skulde han (Crone), afbrød han Samtalen.

Ad andre Veie var det blevet mig klart, hvorledes ikke blot Mistillid mod det nye Kongehuus blev vakt og næret, men at ogsaa virkelig forbryderiske Planer vare udrugede, hvis Udførelse under den herskende exalterede Stemning ikke kunde ansees for en Umulighed. Under Indtrykket af hvad jeg saaledes i Dagens Løb var kommet til Kundskab om, gik jeg om Aftenen [den 16. November] til Kongen. Jeg viste H. M. Faren ved at nægte at underskrive Fælledsforfatningen, der paa en Maade forelaae som fait accompli, men fordulgte heller ikke paa den anden Side, at en kgl. Stadfæstelse af denne, der endnu i høiere Grad end Kundgjørelsen af 30. Marts ikke blot vilde blive betragtet som en Opgivelse af Overeenskomsten, hvorefter idetmindste i Tiden, Londonertractaten var bleven afsluttet, men ogsaa virkelig var det, kunde medføre de farligste Complicationer med Udlandet. Mit Raad var derfor at søge at forhale Underskriften, indtil det laae klarere for, hvorledes Udlandet betragtede hans factiske Tronbestigelse, eller idetmindste indtil man fra Holsteen havde Underretning om, hvad der rørte sig der i Anledning af hans Succession. Efter at have hørt opmærksom paa mig, rakte Kongen mig Haanden og sagde: „De vil ikke bryde Staven over mig, ifald jeg underskriver“.

Det var mig fra dette Øjeblik klart, at Kongen allerede den næste Dag vilde stadfæste Forfatningen, hvilket ogsaa skete den næste Morgen (Onsdag d. 18.)[1]. Imidlertid havde en Ven af mig besøgt mig Tirsdag Aften [den 17. November] og fortalt mig, som noget aldeles paalideligt, at Paget[2]) havde betegnet det som et høist farligt Skridt for Kongen — at stadfæste Forfatningen — Noget som Alle, der var ham hengivne, maatte fraraade H. M.

Endnu samme Aften[3]) skrev jeg til Paget, at jeg ønskede at tale med ham, og i en Samtale, som vi havde sammen, og hvori han bestandig fastholdt, at han kun talede som Privatmand, og hvori jeg flere Gange fandt Anledning til at bemærke, at jeg, aldeles uopfordret af Kongen, søgte at erfare hans Mening, ytrede han, at han ikke kunde Andet end at tilraade Kongen at underskrive. Han frygtede, som jeg, de nærmest liggende Følger af en Vægring. Han gjentog endnu, da jeg gik, at den af ham udtalte Mening havde en aldeles personlig Characteer, da han endnu ikke havde Anelse om, hvorledes hans Regjering betragtede Sagen. Dette „endnu ikke“ betonede han stærkt. Ons-

[1]) Her er en Modsigelse i Tidsangivelserne; „næste Dag“ og „næste Morgen“ maa efter Sammenhængen være den 17. November, men Kongen underskrev jo den 18. November, saaledes som David ogsaa rigtig oplyser ved den af ham i rund Parentes angivne Dato.

[2]) Den engelske Gesandt, Sir Augustus Paget.

[3]) Det skulde synes at maatte være den 16. November, men i sin Beretning 1874 (S. 68) meddeler David, at han var hos Sir Paget allerede den 15. November. Overhovedet er der en tilsyneladende] uforenelig Modsætning mellem de to Beretninger om Davids Forhandlinger med Sir Paget og hans Referat af disse til Christian IX. Om den engelske Regerings Holdning i disse Dage se Neergaard, Under Junigrundloven II, 879.

dag Eftermiddag [den 18. November] gik jeg atter, efter hans Anmodning, til ham, og nu sagde han mig — han vidste dengang hvad der var skeet i Statsraadet —: „Jeg har Grund til at antage, at min Regjering ikke vilde have fraraadet H. M. under de nuværende Omstændigheder at underskrive, ifald den havde været opfordret til at give H. M. sin Anskuelse tilkjende“.

Min Samtale med Paget fortalte jeg først Kongen Torsdag Eftermiddag [den 19. November] Kl. $4^1/_2$ — altsaa over 24 Timer efterat Forfatningsloven var underskrevet[1]). Jeg kunde tydelig see paa ham, at denne Meddelelse var ham baade kjærkommen og uventet.

Jeg fortæller dette saa omstændeligen for at tilintetgjøre det udspredte uforskammede Rygte, at Kongen først havde underskrevet efter at have spurgt det engelske Hof om, hvad han skulde gjøre. Det er min fulde Overbeviisning, at H. M. kun har fulgt sit eget Overlæg i denne Sag, og efter at have afveiet, hvad Følgerne kunde blive, naar han underskrev eller ikke underskrev. At han Søndag Aften og endnu om Mandagen var meget tvivlraadig, er sandt; men kunde det være anderledes i en saa vigtig for H. M. ganske ny Sag, som var bleven bekjæmpet af Mænd, paa hvis politiske Klogskab han hidtil havde stolet, og som han ansaae som sine troefaste Venner; Kongen glemte ikke, hvad Pr[ins] Christian skyldte Bluhme. Dog maa jeg, for ikke at misforstaas, tilføje, at Bluhme heller ikke havde fraraadet Kongen at underskrive den Forfatningslov, som Ministeriet med en ubegribelig Letsindighed, understøttet af en til fanatisk Overdrivelse stimuleret Nationalitetsfølelse, havde mægtet at sætte igjennem, og som en af den skandinaviske Idee

[1]) Denne Opgivelse stemmer ikke med Opgivelsen S. 68.

enten forført eller forblindet Presse havde skildret som den danske Selvstændigheds Bolværk. Men af de mange Kunstgreb, som var brugte for at tilveiebringe dette sørgelige Resultat, er maaskee intet mere frækt end det sidste Middel, som Conseilspr. Hall har anvendt for at vinde 3 Stemmer i Rigsraadet, hvad der netop gav Ministeriet den Majoritet, som det maatte have for at sætte Loven igjennem[1]). Paa en Tid, da det var Kong Frederik VII, paa Grund af Sygdommens Gang, umuligt at tilkjendegive sin Villie, gav Hall en Forsikkring, der, naar den skulde have den Betydning, som man maatte lægge i den for at kunne give sin Stemme til Forfatningen, forudsatte, at dette afnødte Svar var overeensstemmende med H. M.'s Villie og støttede sig til denne[2]). Hvad der passerede Torsdag d. 12. Novbr. hos A. Hage[3]) og Halls Erklæring i Mødet d. 13. bør sammenholdes med den aldeles sikkre Kjendsgjerning, at Kongen allerede Natten fra Torsdag til Fredag var i en Tilstand, der udelukkede Muligheden af at give sin Villie tilkjende[4]).

Jeg har ved en anden Leilighed sagt, at hele Frederik VII's Regjeringssystem hvilede paa Usandhed, og det er mig aldeles klart, at ogsaa Usandhed har sat Kronen paa det.

II. 27/12 63.

Hall havde givet Kongen den Idee at samle Nogle, som H. M. havde personligen Tillid til, om sig, for hvilke

---

[1]) I Rigsraadet stemte 40 Ja, 16 Nej til Forfatningsforslaget 13/11 1863. 38 for var det fornødent Flertal.

[2]) Halls Udtalelser i Rigsraadet 13. Novbr. 1863 se Rigsraadstidende Folketingets Forhandlinger og Neergaard I, 768, 773—76.

[3]) Der havde, vistnok Torsdag Aften d. 12., fundet en Forhandling Sted mellem A. Hage, Carlsen og Hall. Hertil sigtes der formentlig ved Davids Bemærkning.

[4]) Om Kongens Tilstand i de sidste Dage se Neergaard II, 792.

H. da vilde forklare hele Situationen, og derpaa kunde udtale sig aabent for H. M., om der var en anden Vei at slaae ind paa end den, Ministeriet havde fulgt og fremdeles vilde følge[1]).

Mig forekom Halls Forslag som et Forsøg paa at holde sig.

Kongen havde imidlertid opfattet eller grebet Ideen som en Udvei til at faae et nyt Ministerium, og det laae i hans Tanke, det kan jeg med Bestemthed sige, at opfordre disse Mænd med saa høist forskjellige politiske Anskuelser at forene sig i en fælleds Overveielse og ledede alene af Fædrelandets Vel at foreslaae H. M. et nyt

---

[1]) Om dette saakaldte „udvidede Statsraad" eller „lille Rigsraad", der afholdtes 2. Juledag den 26. December 1863 om Aftenen, se Neergaard II, 978 f. og de der citerede Kilder. Den af Jul. Clausen i „Af Orla Lehmanns Papirer" S. 220—21 gengivne Fremstilling af Finansminister C. E. Fenger m. fl. maa i denne Gengivelse benyttes med Varsomhed, idet Udg. uden videre har udeladt flere Bemærkninger af O. Lehmann. — Sml. Beretningen af 1874, ndfr. S. 74—75, hvor David bl. a. erklærer ikke at vide, fra hvem Ideen til det „udvidede Statsraad" er kommen. — De skriftlige Indbydelser til dette Møde har formentlig været affattet paa samme Maade som til Krieger, til hvem Indbydelsen, der er bevaret iblandt hans Papirer (R. A.), havde flg. Ordlyd: „Ifølge Hans Majestæts Allerhøieste Befaling har jeg hermed den Ære at meddele Deres Høivelbaarenhed, at Hans Majestæt ønsker at samtale med Dem og nogle Flere iaften Kl. 6½ i Hans Majestæts Palais angaaende den øieblikkelige politiske Stilling. Idet jeg opfylder den Allerhøieste Ordre skulde jeg tilføie, at Hans Majestæt venter at see Dem i civil Dragt.

Kjøbenhavn i Hs. Majestæts Cabinetssecretariat d. 26. December 1863.

J. P. Trap.

Høivelbaarne
Hr. Etatsraad Krieger
Lic. juris, Assessor i Høiesteret,
Commandeur af Dannebrogen.

Ministerium, som kunde indslaae en fredeligere Vei uden at træde Landets Ære og Selvstændighed for nær.

Hall, Monrad, Fenger, Madvig, Krieger, Andræ, Fonnesbech, Kranold, Tscherning, Ussing og jeg (Bluhme kom senere) vare forsamlede, da Kongen traadte ind. Synlig forlegen udviklede han saa uklart sin Tanke, at Forsamlingens Hensigt umuligt kunde opfattes, naar man ikke forud kendte denne. Krieger, som formodentligen ikke vidste, at Ideen til Forsamlingen var udgaaet fra Hall, gjorde strax nogle formelle Indvendinger om dens Stilling til det ansvarlige Ministerium, hvilke Indvendinger ligeledes optoges af Andræ, medens Madvig, som vilde gøre deres Betydning forstaaelig for Kongen, der ikke syntes at fatte denne, kun gjorde dem mere uforstaaelige. Med en Følelse af Uklarhed over den tilsigtede Hensigt af Sammenkomsten satte man sig om det grønne Bord.

Kongen anmodede derpaa Hall [om] at forklare Situationen, og tilkjendegav, at han ikke blev tilstede under denne [Forklaring], men vilde, naar man var bleven sat ind i [Situationen][1]), komme tilbage for at bivaane den Discussion, som da turde forventes. Paa et Spørgsmaal af Tscherning, om Conseilspræsidenten ikke havde givet H. M. et klart resumé af denne i dens fremskridende Udvikling, bemærkede Hall, at dette selvfølgeligen var skeet, men ikke paa nogen formel Maade, da Begivenhederne hurtigen vare fulgte paa hinanden og tildeels vare indtraadte i den allerseneste Tid.

Da Kongen havde trukket sig tilbage, fremkom Krieger og Andræ igjen med formelle Betænkeligheder, hvortil

[1]) Sætningen i Mnskr. meningsløs; der maa indføjes „Forklaring", og „Situationen" sættes i Stedet for „denne".

Spørgsmaalet knyttede sig, om ikke Kongens Nærværelse maatte ansees for nødvendig under Fremstillingen af Situationen og den derpaa følgende Discussion. En rum Tid hengik saaledes, inden Hall paabegyndte sin exposé, hvoraf fremgik, at Ministeriet allerede den 20. Decbr., altsaa Dagen før Rigsraadets Opløsning, havde modtaget Wodehouses og Ewers's Erklæring paa Englands og Ruslands Vegne, at ingen Understøttelse var at regne paa fra disse Magters Side, med mindre Forfatningen af 18. Novbr. inden 1. Januar var sat ud af Kraft for Slesvigs Vedkommende, at Fleury samme Dag havde afgivet samme Erklæring i Kejserens Navn og efter et senere modtaget Telegram havde sluttet sig til de to andre Stormagters Erklæring, og at ligesaa lidt nogen Bistand var at vente fra svensk-norsk Side[1]). Efter at Tscherning paa ny vilde have det constateret, at Rigsraadets Opløsning var besluttet, efter at Cabinettet var sat i Kundskab om de tre Stormagters overensstemmende Anskuelse af Fælledsforfatningen, troede man det rigtigst, for at forebygge al Polemik med Hensyn til Sagens tidligere Stadier, at anmode Conseilspræsidenten om at fortsætte Beretningen indtil den allernyeste Tid, og Hall meddelte nu, at Wodehouse, hvad der først for faa Timer [siden] var blevet ham meddelt, havde faaet et Telegram, hvorefter hans Regjering ikke vilde være utilbøjelig til, naar et Andragende fremkom fra den danske Regjerings Side om, at den dansk-tyske Strid maatte finde sin Afgjørelse ved en Conference i Paris, kraftigen at understøtte et saadant Andragende, hvor utilbøielig England overhovedet ellers var til at gaae ind paa Napoleons Idee om en Pariser-

---

[1]) Sml. Neergaard II, 963.

Congres[1]). Det var naturligt, tilføiede Hall, som syntes at antage, at Sagen ved dette Tilbud var kommen til et nyt Stadium, at det Telegram, som Wodehouse havde faaet, ikkun indeholdt Hovedgjenstanden, at meget endnu vilde være at forenes om, ifald Frankrig billigede denne Udvei, men at Wodehouse dog havde udtalt, at det maatte ansees for nødvendigt, for at Tydskland ogsaa skulde formaaes til at acceptere Forslaget, at indrømme, at Conferencen tiltraadtes af Repræsentanter for Forbundet og at status quo — Holsteens Besættelse af Forbundstropper — opretholdtes indtil Stridens endelige Afgjørelse.

Det blev fra alle Sider erkjendt, at Sagen hermed virkelig var bragt i en noget forandret Stilling, og Krieger tog heraf Anledning til paa ny at urgere paa, at denne Forsamling ikke burde udtale sig om Ministeriets Stilling til Kongen, saa meget mindre som der nu ikke længer var nogen Meningsforskjellighed tilstæde imellem H. M. og Cabinettet, idet Kongen factisk havde erkjendt det Rigtige i ikke at indkalde Rigsraadet, og Cabinettet upaatvivleligen med Kongen vel var enig om at betragte Wodehouses seneste Ouverture for et nyt Stadium, hvori Sagen var kommet.

Imidlertid maae Hall ikke have fundet den Taushed, hvormed Forsamlingen modtog Kriegers Bemærkning, tilfredsstillende for Cabinettet, og han opfordrede os derfor til at udtale os nærmere om Cabinettets Stilling ligeoverfor det sidste Forslag fra den engelske Regjerings Side. Denne Opfordring var vistnok ikke ligefrem, men var holdt i den samme dunkle Uklarhed som Conseilspræsidentens hele øvrige Foredrag.

---

[1]) Neergaard II, 976.

Da Tausheden, hvad der ikke var forunderligt, heller ikke paa denne Maade blev forjaget, og da det Hele, saa at sige, truede med at gaae i Staae, tog jeg Ordet for at udtale min Anskuelse: at Situationen ligesaavel maatte betragtes indad som udadtil, at uden at ville bedømme den hidtil fulgte Politik, maatte det af Alle erkjendes, at den i Landet fandt en almindelig Billigelse, i Udlandet en almindelig Misbilligelse. Vi stode fuldkomment isolerede, uden Udsigt til Understøttelse fra nogen Side foran en Krig i og om Slesvig mod en Overmagt, der truede os[1]) med Ødelæggelse og Monarkiets Sondersplittelse, uden Udsigter selv efter den mest fortvivlede Modstand at opnaa en saadan endelig Løsning, der kunde tilfredsstille Nationalfølelsen. Men denne Stilling ikke blot fandt Nationen sig i, men den betragtede den som den naturlige, stolt af sin Ret og af den Uret, som den maatte lide, og redebon til ethvert Offer. At indslaae paa en ny Vei, under nye Mænd vilde opvække en Misfornøielse, hvis Udbrud i og for sig neppe vare farlige, men som udadtil vilde være end mere farlige. Intet vilde være dem, der vilde sønderrive Londonertractaten, mere kjærkomment end om et Angreb paa det nye Dynasti ogsaa manifesterede sig i Kongeriget. Naar dette kunde siges at være paatvungent her, medens Oprøret i Hertugdømmet reiste sig imod det, vilde ingen Magt holde paa Londonertractaten. Man maatte derfor hverken tabe Ind- eller Udlandet af Sigte. Man maatte ønske, at de Mænd, hvis Navn havde en skurrende Klang i Udlandets Øren, afløstes af Mænd, der ikke der bleve betragtede, med Ret eller Uret, som uforsonlige Fjender

[1]) Herefter følger i Mnskr. Ordene: „ikke blot“, der dog maa udgaa, da de savner Efterled.

af den Ordning, som i 1851 og 1852 var bragt tilveie, og man maatte beholde nogle af de Mænd, til hvilke man i Indlandet havde den faste Tillid, at de satte Landets Ære og Selvstændighed over Alt. Et saadant Coalitions Ministerium vilde vistnok være vanskeligt at tilveiebringe, men ikke umuligt; sand Fædrelandskjærlighed maatte besjæle de Aftrædende ligesom de Tiltrædende, og fra alle Sider maatte der bringes Offere.

Hall, til hvem jeg ikke utydeligen havde alluderet, tiltraadte med en paafaldende Aabenhed min Anskuelse, og Monrad udtalte sig vel mere forbeholdent, men dog ikke i Modstrid med denne. Da Madvig derpaa opfordrede Enhver til at yttre sin Mening, tog Ussing[1]) Ordet for at vise, at det var det nærværende (?)[2]) Ministeriums Pligt at klare Situationen, i hvilken dets Politik havde bragt Landet. De øvrige Tilstedeværende yttrede sig svævende imellem begge Retninger, og med hvilken Uklarhed dette skete, kan bedst sees deraf, at Tscherning henholdt sig ubetinget til Conseilspræsidenten, hvis Yttringer af Madvig blev resumerede som en Erklæring, at han tiltraadte Ussings Anskuelse. Intet Under derfor, at Kongen, som igjennem Madvig skulde underrettes om det Resultat, hvortil Forsamlingen var kommen, stod i den Formening, at det var dens Raad, at Hall skulde bibeholde Ministeriet uforandret, og at han med nogen Forundring siden, da Bluhme og jeg alene vare blevne tilbage hos ham, erfarede, at dette langtfra kunde siges at være Tilfældet, men at Madvig, som hele Tiden havde været

---

[1]) Konferensraad Tage Algreen-Ussing (1797—1872), Medlem af Rigsraadet.

[2]) Spørgsmaalstegnet staar i Mnskr. Den 27/12, da David skrev dette, var der Ministerkrise.

i en paafaldende nervøs Spænding, maatte have misforstaaet Et og Andet, og overhørt endnu Mere.

Bluhme udviklede i denne Samtale med H. M.[1]), hvorfor man ikke burde tænke paa Dannelsen af et Heelstatsministerium, og hvorfor han ikke burde eller kunde nu indtræde i noget Coalitions-Ministerium, hvad jeg havde anbefalet, og hvis Hensigtsmæssighed under de nærværende [Forhold] jeg udviklede for Kongen, som jeg forlod henimod Midnat.

Hall har idag (ɔ: d. 27. December) havt en lang Conference med Kongen, men hvad dens Resultat var, veed jeg ikke, da jeg slet ikke har seet Kongen idag[2]).

[Mandag] $^{28}/_{12}$ 63.

Kongen underrettede mig idag om, at han bestemt havde udtalt for Hall, at han ikke kunde eller vilde bibeholde Ministeriet i dets Heelhed, og at han maatte acceptere den indgivne Demission, ifald Conseilspræsidenten vedblev sit Forlangende enten at gjenoptage hele Ministeriet eller at afgaae. Om H. M. har sat Hall i Kundskab om, at Monrad i saa Fald havde erklæret sig bereed til at danne et nyt Ministerium, veed jeg ikke, men jeg har Grund til at troe det[3]). Klokken 8 fik Hall Underretning om, at Ministeriets Demission var accepteret, og samtidig fik Monrad det Hverv at danne et nyt Ministerium[4]).

Situationen har igjen Noget forandret sig. Dotezac[5])

---

[1]) Se nedenfor S. 77.

[2]) Sml. Neergaard II, 980.

[3]) Sml. vedr. denne Sætning en Bemærkning hos Neergaard II, 981 om Monrads Stilling.

[4]) Sml. Neergaard II, 981.

[5]) Den franske Gesandt i København.

er aldeles imod at støtte Forlangendet om en Conference i Paris og paastaaer, at et saadant Forlangende vilde blive afviist af Keiseren. Nicolai[1]), som imorges Intet vidste herom, erfarede det til sin største Forbauselse i Middags. Jeg troer, at han har bevæget Wodehouse til at telegrafere til Lord Cowley[2]) for at erfare dette Incidents Sandhed og Betydning.

[Onsdag] 30/12 63.

Hvorledes Monrad danner sit Ministerium eller hvor nær det er med Dannelsen, veed jeg ikke; jeg har hverken igaar eller idag talt med Kongen. Folk have saa meget at bestille med, at det er mig, som raader H. M., at det næsten er latterligt. Selv Ussing troer, at det er Tilfældet, skjøndt han burde vide, at jeg aldrig gaaer til Kongen uden at være kaldet til H. M. og at der ofte gaaer 8 Dage hen, uden at jeg hører Noget fra H. M. Jeg talte med Bluhme iaften. Han troer, at man i Paris vil optage Ideen om Slesvigs Deling; jeg anseer det snarere for rimeligt, at et med Kongeriget uniont Slesvigholsteen vil blive Stridens bedrøvelige Ende, hvortil det Hallske Ministerium troligen har bidraget i sin Blindhed; thi blind maatte man være, naar man ikke saae, at det skindøde Slesvigholsteen maatte vækkes af sin Dødssøvn, naar man stræbte at kalde tillive den i 1851—52 skrinlagte Eiderstat.

[Torsdag] 31/12 63.

Monrads Ministerium er kommet istand, men hvorledes?[3]) Han har ikke kunnet formaae en eneste

[1]) Baron Nicolai, russisk Gesandt i København.
[2]) Lord Cowley, engelsk Gesandt i Paris.
[3]) Monrads Ministerium dannedes 31/12 1863. Han selv blev Kon-

politisk Characteer til at indtræde i samme. Nutzhorn er en dygtig Contorchef, men han er et politisk Nul eller ialfald et politisk Spørgsmaalstegn. Simony ad interim slesvigsk Minister, og Udenrigsportefeuillen ad interim i Monrads Hænder, til hvilke ogsaa de holsteenske Sager ere betroede, endeligen Monrad Finantsminister. I 1857 under Krisen, da jeg foreslog ham, som dengang var een af Folketingets Coryphæer, at indtræde i den Commission, som skulde foreslaae, hvilke Forholdsregler skulde tages, svarede han mig: „Af Alting forstaaer jeg mig mindst paa Finantsvæsenet“.

Det kalder man at ende Ministerkrisen — og dog glæder man sig derover, og selv Kongen er glad over, at han har faaet Ministre!

H. M. reiser iaften Kl. 11. Jeg har siden i Mandags Morges ikke talt med Ham, — jeg antog, at det vilde gjøre Ombrage, ifald man saae mig i Palaiet. Nu da Ministerkrisen „er endt“, havde jeg ingen Grund til at holde mig borte. Jeg talte længe med H. M., men det er min Overbeviisning, at Monrad ikke har noget bestemt Program eller idetmindste ikke har meddeelt Kongen et saadant. H. M. haaber, at Qvade vil indtræde som Udenrigsminister og bad mig „overtale“ ham dertil og at sige ham, hvilken personlig Tjeneste han derved vilde gjøre Kongen. Jeg raadede H. M. ikke at blive i Hovedquarteret, naar Krigen brød løs — ethvert Uheld vilde da tilskrives hans Indblanding i Commandoen; derimod troede jeg, at Kronprindsens Forbliven der kunde have en god moralsk Virkning. Før jeg tog Afsked med ham,

---

seilspræsident og Finansminister samt Minister for Holsten og Lauenburg, C. Nutzhorn blev Indenrigsminister, C. F. Simony Minister for Slesvig (til 24/1 1864), og Quaade Udenrigsminister (fra 8/1 1864).

gjorde jeg ham opmærksom paa, at Øerne var næsten blottede for Tropper, og at et Angreb paa disse dog maatte henregnes til Mulighederne. Han lovede mig derom at tale med Krigs- og Marineministeren.

Kongen havde kun „et svagt Haab“ om, at Conferentsen vilde komme istand, men om det er paa Grund af Dotezacs Meddelelse fra forleden Dag eller om det er, fordi de directe Meddelelser, som man har faaet, antyde, at Keiseren er imod denne Congres en miniature, fik jeg ikke at vide. Maaskee vidste Kongen det ikke selv. Hvorvidt Monrad virkelig vil holde H. M. au fait med Underhandlingens Gang og ikke lægge Dølgsmaal paa, hvad Kongen bør vide, vil Tiden vise. Kongen sagde mig, at han havde forpligtet sig dertil, da H. M. iblandt Andet havde beklaget sig over, at Ministeriet Hall havde fortiet ham Ting, som han burde have været sat i nøie Kundskab om. Jeg vil haabe, at Kongen i saa Henseende er[1]) nøieregnende med sine nye Ministre.

Ligesom jeg med et tungt Sind sagde H. M. Farvel, gav han mig med en vis Beklemthed Haanden og sagde: „Paa *Deres* Hengivenhed og Venskab veed jeg, at jeg kan stole i det nye som i det gamle Aar. Lev vel“. Han bad mig hilse Bluhme og erindrede mig om mit Løfte at tale med Qvade.

Jeg læste Artiklen i Fædrelandet 31. Decbr. 1863, der forsvarer Sverrigs Politik og to Breve til Pr. Frederik[2]), det ene fra Hertugen af Nassau, det andet fra Storhertugen af Weimar[3]). Dersom noget er klart,

---

[1]) I Teksten staar, formentlig ved en Fejlskrivning: ... i saa Henseende, og nøieregnende.

[2]) Prins Frederik af Hessen, Christian IX's Svoger.

[3]) Hertug Adolph Wilhelm af Hessen-Nassau (f. 1827) og Storhertug Carl Alexander af Sachsen-Weimar (f. 1818).

saa er det, at en alt undergravende Demoralisation gjennemtrænger Samfundet og yttrer sin ødelæggende Virkning paa de Høieste som paa de Laveste. Stod denne Demoralisation mig ikke saa levende for Øie, vilde jeg maaskee være fristet til at tage en Afskrift af disse 2 Breve, skjøndt jeg har givet Prinds Frederik mit Ord kun selv at læse dem. Hert. af Nassau finder, at Hrt. af Augustenborg kun meget uegentligen kan siges at have renunceret for sig, for sin Søn og Familie slet ikke. Det tydske Forbund gjør vel de souveraine Forbundsmedlemmer Souverain, og de tydske Fyrsters Anerkjendelse af Londonertractaten ansees „selvfølgeligen“ at være betinget af Forbundets Samtykke?

Skulde Hert. af Nassau ved den Revolution, som truer Tydskland, og for hvilken det augustenborgske Experiment skal tjene som Afleder, medens Smaastaterne ligefra in qvarto til in sedez ville emancipere sig fra Stormagterne in folio, — skulde bemeldte Hertug med sine kronede Standsfæller bukke under, saa raader jeg ham at lade sig engagere af Hr. Ploug, ligesom denne maa være engageret af — — —. Det maa betale sig godt, thi „Fædrelandet“ betaler sig iøvrigt slet; og dog staaer der paa Bladets første Side at læse, at det vedbliver at udkomme i 1864.

III.

... Allerede oftere havde jeg gjort Prinds Christian i 1863 opmærksom paa, hvor vigtigt det var, at han alvorligt tænkte paa, hvad han vilde gjøre, naar han blev kaldet til Tronen, og til hvilke Mænd han vilde henvende sig. De Svar, som han gav mig, maatte overbevise mig om, at han enten slet ikke eller idetmindste ikke alvor-

ligen tænkte herpaa. Saaleedes nærmede sig, under en Sorgløshed fra Prindsens Side, der maa kaldes svag, ifald man ikke vil kalde den barnagtig, den skjæbnesvangre Dag, da han kaldtes paa Danmarks Trone. Endnu omtrent 14 Dage før Frederik VII's Død, da jeg talte om hans betænkelige Sundhedstilstand, sagde han til mig: „Kongen overlever os begge!"

I de nærmeste Dage saae jeg ikke Prindsen, da jeg paa Grund af Gigtsmerter i Knæet ikke turde gaae ud. Om Torsdagen [12. November] besøgte mig Etatsraad C. for at see til mig; han fortalte mig, at Professor Lund[1]) telegraphisk var bleven kaldt til Glücksborg, tilføiende: „Kongen maa være farlig syg". Saasnart han var gaaet, skrev jeg til Prindsen, meldende ham, hvad jeg havde hørt. Om Fredagen og Lørdagen hørte jeg Intet fra ham. Om Søndagen [15. November] fik jeg en Billet fra ham, hvori han bad mig om at komme strax til sig. (Billetten maa findes blandt mine Papirer[2]). Jeg klædte mig paa og kjørte til Palaiet. Ankommen der heed det sig, at Prindsen var gaaet over til Landgreven[3]), hvor han skulde spise til Middag, men at han lod mig bede om at vente paa sig. Indført i hans Værelse sad jeg mig i en Lænestoel og overtænkte Situationen; thi det anede mig, hvad der var hændet. Det varede heller ikke længe, inden han kom, tilsyneladende rolig. „Kongen er død," var hans Ord til mig, „hvad skal jeg nu gjøre". „Har De talt med Mænd, som De har Tillid til, og som kunne staa Dem bi som ansvarshavende Raadgivere?" sagde jeg. Paa hans benægtende Svar

---

[1]) Kong Frederik VII's Livlæge J. J. G. Lund (1801—84).

[2]) Sml. S. 47.

[3]) Landgrev Vilhelm af Hessen.

yttrede jeg. „Saa er der, saavidt jeg skjønner, for det første Intet andet at gjøre end at beholde det Ministerium, som Deres Majestæt med Kronen har arvet efter Frederik VII“. Paa hans Indvending, „at han ikke havde Tillid til flere af Ministrene“, yttrede jeg for ham, at jeg ikke burde fortie for ham, at han ikke var populair og at han skulde være en meget populair Konges Efterfølger; at de Mænd, han snarest vilde tænke paa for at danne et nyt Ministerium, havde den offentlige Mening mod sig, medens det national-liberale Ministerium, som sad ved Roret, blev baaret af denne. Kongen sad derpaa nogle Øieblikke taus. — „Og skal jeg da underskrive Fællesforfatningen?“ sagde han. „Deres Majestæt skal søge at vinde Tid — det er det eneste Raad jeg kan og tør give Dem“, svarede jeg. „Hvad troer De, at man vil raade mig til i England“? „Jeg veed det ikke, men jeg skal søge at skaffe Dem det at vide“, svarede jeg. Kongen skrev derpaa en Billet til Hall og ønskede mig en rolig Nat og bad mig undskylde, at han muligvis havde gjort mig en for mit Helbred skadelig Uleilighed. Christian IX var i dette Øieblik ganske Prindsen af Glücksborg.

Da jeg har omtalt hans besynderlige Indifferentisme for hvad der maatte og vilde komme, tør jeg saa meget mindre fortie, at han, da det var kommet, ganske var opfyldt af Tanken, hvad han nu havde at gjøre. Dette viste sig tydeligt, da han i min Nærværelse modtog et Besøg af Landgreven, der, skjøndt denne af ham selv var blevet underrettet om Frederik VII's Død, vilde lykønske Kongen til sin Tronbestigelse. Det viste sig ligeledes, da Grev H.[1]) lod sig melde for at modtage

[1]) Grev V. Holck. Sml. S. 48.

hans Befalinger med Hensyn til Staldetaten, der dog ellers laae ham meget paa Hjerte.

Skjøndt det var blevet silde, tog jeg til den engelske Minister Sir August Paget, og fortalte ham, hvad han endnu ikke vidste, at Frederik VII var død[1]). „Jeg er nu meget spændt paa, hvad Kongen nu vil gjøre og om han vil underskrive Fællesforfatningen", sagde jeg, tilføiende „Hvad troer De, at John Russell vilde raade til?" „Jeg kan ikke vide det", svarede Paget, „men vil De have det, skal jeg telegraphere til London, at Kongen ønsker Raad". „Nei, gjør det ikke, thi Kongen har ikke for mig yttret et sligt Ønske; men det er kun min Mening, at Russells Raad maatte være Kongen høist vigtigt". „Godt, saa vil jeg strax telegraphere, at een af Kongens bekjendte Venner for mig har paapeget Vigtigheden heraf". Efterat Sir Paget havde lovet imorgen Formiddag at lade mig vide, om han havde faaet noget Telegram fra London, forlod jeg ham.

Efter Russells Svar skulde Kongen søge at vinde Tid. Med dette Svar gik jeg til Kongen, hvem jeg mødte paa den lille Trappe, der førte til hans Privat-Værelser[2]). Jeg gav ham det der, da han ilede med at komme til Christiansborg Slot, hvor Proclameringen skulde skee.

Kort Tid derefter gik jeg ogsaa derhen, da Rigsraadet var tilsagt til at overvære denne Act. Da jeg gik over Pladsen foran Slottet, var denne allerede overfyldt af Mennesker. Det var en meget støiende og broget Forsamling. Jeg gik ned til mine Colleger i Rigsraadet og med dem op i Audiencegemakket. Der kom Politidirec-

---

[1]) Sml. S. 52—53.
[2]) Sml. S. 53.

teuren[1]) mig imøde, noget hædsblæsende, og bad mig om at gaae til Kongen førend Proclameringen for at raade H. M. til, naar han træder ud paa Balconen, at forkynde, at han har underskrevet. „Jeg hører ikke til Kongens ansvarshavende Raadgivere", svarede jeg ham rolig og bestemt. „Vil De da indestaae for Stadens Rolighed?" „Nei, men det skal De". „Det kan jeg ikke". „Godt, saa vil jeg gaae til Kongen og fortælle ham denne vor Samtale". „Nei, det maa De ikke". „Godt, saa gaaer jeg heller [ikke] ind til Kongen".

Der leve vist endnu mange, som have bivaanet Proclameringen. Kongen traadte fast og rolig ud paa Balconen, han forkyndte Intet om Underskriften, men havde lovet det Ministrene[2]) og det maa være strax meddeelt Stimmelen paa Pladsen, og havde upaatvivlelig Indflydelse paa Stemningen. Jeg har aldrig bebreidet Ministeriet, at det handlede som det gjorde, eller Kongen, at han gav sit Løfte uden at søge at vinde Tid. Ministeriet handlede conseqvent; Fællesforfatningen var dets Værn, dets hele politiske Systems Endemaal; det maatte altsaa sætte dens Ikrafttræden over Alt, men Kongen handlede ikke mindre conseqvent, thi naar han bibeholdt det national-liberale Ministerium, maatte han ogsaa følge den national-liberale Politik. Det er saa langtfra, at jeg har bebreidet den Ene eller den Anden sin Handlemaade, at jeg tvertimod har taget den i Forsvar, hvad jeg strax kommer til at omtale.

Jeg troer heller ikke, at et andet Ministerium vilde have kunnet undgaae at tilraade Kongen at stadfæste

---

[1]) Etatsraad C. Crone. Sml. S. 50—51.

[2]) Saaledes staar der i Mnskr. Meningen er formentlig: havde lovet Ministrene at underskrive.

Fællesforfatningen, — Omstændighederne gjorde det til en Nødvendighed. At optræde paa en saa bestemt Maade mod den almindelige Mening vilde have været i høieste Grad uklogt og farligt for det nye Dynasties Grundlægger, saa meget mere som Folket var besat af Scandinavisme.

Efter denne Dag saae jeg ikke Kongen i længere Tid, — han lod mig ikke kalde til sig eller gav mig noget Beviis paa sin Naade. Mine Venner bebreidede ham det, medens jeg fandt det klogt og forsvarede det; han burde undgaae Alt, hvad der kunde vække Ministrenes Mistanke om, at han søgte Raad udenfor sine ansvarshavende Raadgivere. Jeg var endnu dengang langtfra at troe, at Christian IX ikke ansaae sig særlig forpligtet mod mig, der ved flere Leiligheder havde beviist mig som hans troeste Ven. Denne Tro fik jeg først i Hænde, da[1]) han i 1865 tillod Grev Frijs, formodentlig for ikke at forarge sin daværende Ven I. A. Hansen, at forbigaae mig ved Valget af de livsvarige Medlemmer af Landsthinget. At han skulde have gjort det i den hemmelige Tanke, derved at forskaffe mig den Anerkjendelse fra Folkets Side, der blev mig til Deel, have vist Mange ikke troet og troer jeg ærligt sagt heller ikke selv[2]).

Jeg havde, som sagt, i længere Tid ikke set Kongen, da jeg en Dag mødte min kjære Ven Khrre. v. d. Maase, der ligeledes havde hørt til Prinds Christians Omgangskreds[3]). Han spurgte mig, om jeg nylig havde seet Kongen. Paa mit benægtende Svar sagde han: „Saa gaaer det vel Dem som mig, — man er glemt“. Von der

[1]) I Teksten staar: at; det giver ingen Mening.
[2]) I 1866 valgtes David til Medlem af Landsthinget for København.
[3]) Kammerherre H. I. R. v. der Maase.

Maase var piqueret over ikke at være blevet Overhofmarskalk, hvilken Post var tilfalden Kongens onde Aand: General Oxholm[1]). Da vi havde samtalet en Stund, gik jeg hjem, hvor en Tjener havde været fra Prinds Frederik for at indbyde mig til et Parti Whist om Aftenen[2]). Da jeg skulde ud med min Hustru, skrev jeg en Billet til Prindsen og bad om Undskyldning. Men jeg fik strax derpaa en Billet fra Prindsen, at jeg maatte komme, Kongen havde ladt sig melde og ønskede at gjøre Parti med von der Maase og mig. Det var et besynderligt Sammentræf af Omstændigheder.

Kongen var, som en Hofmand vilde udtrykke sig, charmant mod mig, men vi spilte Whist og drak The — voilà tout. Der har knyttet sig mange Gisninger til dette aftalte Møde og været talt meget om de Planer, som der ere udrugede, men jeg kan forsikkre, at denne „Sammenkomst“ var den uskyldigste Ting af Verden.

Begivenhederne gik imidlertid deres Gang. Det varede ikke længe, saa indtraf de engelske, franske og russiske Afsendinge, der skulde formane Kongen til at ophæve Fællesforfatningen, da Tydskland ellers vilde rykke ind i Holsteen og erklære Danmark Krig[3]). Man har fortalt en heel Deel om, at disse Herrer have henvendt sig til mig, for at jeg skulde stemme Kongen til at give efter for deres Pression. Alt hvad herom er blevet sagt, er lutter Opdigtelse. Fleury[4]) har jeg ikke engang seet

[1]) Valdemar Tully Oxholm (1805—76), en Tid Guvernør hos Prins Christian, senere Diplomat, blev Novbr. 1863 Overhofmarskal.
[2]) Kongens Svoger Prins Frederik af Hessen (1820—84).
[3]) Om denne Stormagternes Pression se bl. a. Neergaard II, 957 f.
[4]) Den franske ekstraordinære Afsending var Napoleons Fortrolige, General Fleury.

her; Woodhouse[1]) har vel villet gjøre mig en Visit, men traf mig ikke hjemme, og med Ewers[3]) talte jeg kun en eneste Gang, da jeg spiste sammen med ham hos Baron Nicolai[2]). Det er sandt, at Ewers har udtalt sig i temmelig stærke Udtryk, at H. M. havde ladet sig imponere og ikke havde havt Venner, der havde erindret ham om, at enhver Regjering besidder Magt til at kue saadanne Optøier, der maaskee og maaskee ikke engang ville have været en Følge af Kongens Vægring. Jeg tog da Ordet, for at vise Ewers, at han ikke kjendte Omstændighederne og oversaae Kongens Situation, og da jeg talte med Varme, søgte Baronessen med den sædvanlige Elskværdighed snart at gjøre Ende paa Samtalen.

At Kongen ikke egenmægtigen kunde ophæve den af Rigsraadet vedtagne og ham selv sanctionerede Fællesforfatning er indlysende. Men han kunde have suspenderet dens Ikrafttræden og indkaldt Rigsraadet paa ny, for med dette at forhandle om dens Ophævelse. Derved vilde megen Ulykke være undgaaet, og dette vilde aabenbart Kongen, med hvem jeg dog ikke i al denne Tid havde talt, og den Mand, der da havde megen Indflydelse paa ham — General Kaufmann[4]). Men det vilde og kunde Ministeriet ikke ville uden at opgive sig selv.

Vi rustede os altsaa til Krig, snart stolende paa, at vi nok skulde overvinde det store Tyskland, snart haabende paa, at det vilde betænke sig paa at skride til en saa uretfærdig, mod Folkeretten stridende Krig.

At jeg ikke levede i mindre Spænding end de fleste

---

[1]) Den engelske Gesandt.
[2]) Den russiske Gesandt i København.
[3]) Den russiske ekstraordinære Afsending.
[4]) Oberst Heinrich Aug. Th. Kaufmann (1819—1905).

Andre, behøver jeg ikke at sige. Da fik jeg første Juledag [25. December] om Morgenen Bud fra Kongen, at han vilde tale med mig og at jeg strax skulde komme til ham. Indtraadt i hans Cabinet traf jeg Oxholm og Kaufmann. Kongen sagde mig, at han havde besluttet at sammenkalde Rigsraadet til een af de nærmeste Dage for at erholde dets Samtykke til Fællesforfatningens Suspension — den skulde træde i Kraft 1. Januar 1864 — eller Ophævelse [1]). Hvad jeg sagde dertil? „Det er sikkert det rigtigste D. M. kan gjøre", svarede jeg; „men tillad mig et Spørgsmaal. Er De enig herom med Ministeriet? hvis ikke, maa et nyt Ministerium udnævnes, thi det aabne Brev, hvorved Rigsraadet sammenkaldes, maa contrasigneres". „Vil Ministeriet ikke gaae ind herpaa, har General Oxholm tilbudt sig ganske intermittent, at danne et nyt Cabinet", svarede Kongen. „Jeg har sendt Bud til Conseilspræsidenten, at han skal komme til mig; han maa svare mig strax. Gaae De nu hjem og gjør en Liste over de Medlemmer af Rigsraadet, til hvilke man kan telegraphere eller sende Stafet for at faae [dem] hertil i Overmorgen. Paa Jyderne tør man paa Grund af Beltpassagen ikke regne". Med disse Ord blev jeg demitteret, efterat det var blevet aftalt mellem Oxholm og mig, at han vilde komme til mig strax, efterat Kongen havde talt med Hall, for at underrette mig om det endelig Vedtagne.

Jeg gik hjem for at besørge det mig paalagte Arbejde. Men en Time forgik efter den anden, og jeg hørte Intet fra Oxholm; jeg gik da i min Utaalmodighed ud til Palaiet, hvor jeg traf Oxholm, der i sin confuse Geskjæf-

---

[1]) Sml. Neergaard II, 973 f.

tighed fortalte mig, at Hall havde været hos Kongen og forestillet ham, at det vilde være umuligt ved Veienes og Belternes Tilstand i de faa Dage inden Nytaar at samle saa Mange af Rigsraadet, at dette kunde tage en Beslutning; man var derfor blevet enig om endnu samme Aften at afholde et „udvidet Statsraad“ (fra hvem denne Idee er kommet har jeg aldrig kunnet erfare)[1]) for at tage under Overveielse, hvad der under de forhaandenværende Omstændigheder var at gjøre. „Det er sandt, tilføjede han, jeg skulde fra Kongen paalægge Dem at forelægge ham en Indledningstale“. „Jeg skal naturligviis gjøre hvad H. M. paalægger mig, naar jeg af hans egen Mund erfarer, hvad det er han vil have“. Med disse Ord nærmede jeg mig Kongens Cabinet, og da jeg erfarede, at han var alene, gik jeg ind til ham, og fik at vide, at han ønskede en Slags exposé for at indlede det udvidede „Statsraads“ Møder om Aftenen.

Jeg gik derpaa hjem og tog noget uvillig fat paa Arbeidet, thi den hele Idée hovede mig ikke. Da jeg var færdig, sendte jeg det, meget tydelig reenskrevet af min Søn Ludvig[2]), til Kongen, men bad ham om at oplæse det, da det var temmelig langt og altsaa vanskeligt vilde kunne memoreres. Kort før Mødet, hvortil jeg var blevet tilsagt, gik jeg til Kongen, som sagde mig, at han ikke vilde oplæse Fremstillingen, da han meget godt kunde erindre det Hele.

Jeg kan ikke ganske nøie erindre alle, som vare tilstæde, — derimod husker jeg, at Lehmann ikke var bleven tilsagt, muligt ogsaa et Par Andre af Ministrene, og at Hall og Monrad af Ministrene, og Bluhme, Tscher-

[1]) Sml. S. 54.
[2]) Ludvig David (f. 1840, d. 1866).

ning, Krieger, Madvig og Ussing udenfor dem vare tilstæde. Da vi vare samlede, traadte Kongen ind og begyndte sit Foredrag. Men han var meget uheldig, tabte Traaden og begyndte at stamme. Krieger kom derpaa frem med nogle formelle Indvendinger mod, at dette skulde betragtes som et „udvidet Statsraads" Møde (man maa, keitet nok, i Indbydelsen have brugt dette Ord[1]) — thi intet Statsraad kan afholdes, uden at alle Ministrene havde faaet Tilsigelse dertil. Madvig secunderede ham i et vidtløftigt Foredrag. De havde begge aabenbart Ret, men de mange Ord vare overflødige. Alt dette decontenancerede Kongen endnu mere; men efter en kort og piinlig Pause tog han sig dog sammen og bad os følge sig ind i Værelset ved Siden, hvor han bad os tage Plads for til sammen at overlægge, hvad der var at gjøre i den høist betænkelige Situation, hvori Landet befandt sig, og meddele ham Resultatet af vore Overveielser, — hvorpaa han forlod Gemakket.

Derpaa begyndte vi at discutere. Conseilspræsidenten udviklede i et klart, med Sarcasmer blandet Foredrag, hvad Kongen tilsigtede med dette Møde. Den Maade, hvorpaa det skeete, gjorde mig vaklende i min Tro til, at Idéen til det oprindelig kom fra Hall. Han urgerede paa Umuligheden af at faae Rigsraadet samlet i betimelig Tid inden Nytaar i det af Kongen tilsigtede Øjemeed uden at udtale sig om, hvorvidt han vilde have tiltraadt dette Forslag, ifald denne Mulighed havde været tilstede. Monrad holdt sig til Hall, men betonede stærkt, at man maatte tage stærkt Hensyn til den offentlige Mening, og denne foretrak aabenbart en Krig for svag Underkastelse

---

[1]) Se Noten til S. 55.

under Tydsklands Villie. Jeg erindrer ikke, hvad navnlig Krieger og Madvig [sagde], eller om de overhovedet toge Deel i Discussionen. Da jeg tog Ordet, udtalte jeg mig i det Væsentlige derhen, at jeg ikke kunde erkjende den physiske Umulighed af at faae Rigsraadet samlet inden Nytaar, men derpaa kom det ikke [an], thi Udstædelsen af et aabent Brev, hvorved det sammenkaldes, vilde aabenbart have den samme Virkning, som dets faktiske Sammenkomst. „Det er mig derfor aabenbart, at Ministeriet principielt er imod Ideen heraf. Men der gives et andet Middel til at vise, at vi ikke ere ganske utilbøielige til at lægge Eftergivenhed for Dagen. Det er bekjendt, at enkelte af Ministeriets Medlemmer betragtes i Tyskland som en halv Krigserklæring, og at der findes Mænd i Danmark, for hvem Tydskland nærer en høi Grad af Agtelse, og i hvis Indtrædelse i Ministeriet man der vilde see et Skridt til Forsoning. I et Coalitions-Ministerium, i hvilket Geheimeraad Bluhme indtraadte og Orla Lehmann ikke optoges, vilde jeg see en heldig Udvei, naar man ikke troer at kunne gaae ind paa Idéen om Rigsraadets Sammenkaldelse“. Herimod tog Hall, synligen afficeret, Ordet og erklærede med fast og lydelig Stemme, at Ministeriet var en Heelhed og at de alle stode og faldt med hinanden. Næppe havde Hall udtalt disse Ord, før Monrad, der sad ved min Side, sagde halvt høit, saa jeg tydelig kunde høre det: „Til at give en saadan Erklæring er Conseilspræsidenten ikke bemyndiget“ [1]).

Kort derefter blev Mødet sluttet og H. M. anmodet om at høre Conseilspræsidentens Referat [2]). Hall med-

[1]) Sml. Neergaard II, 981.

[2]) Sml. S. 60, hvor det siges at være Madvig, der gav Referat til Kongen. Dette er det rigtige, se Neergaard II, 980.

deelte Kongen det med Klarhed og Troskab. H. M. hævede derpaa Mødet, takkede os for vor Nærværelse og bød os Farvel.

Da jeg vilde til at gaae, kom Kongens Kammertjener til mig og sagde: „H. M. har givet Befaling til, at der skal forespændes; det er silde, og det sneer“. En lignende Beskeed fik Bluhme. Vi satte os derfor ned, saae paa hinanden og smilte. Da kom Kongen ind til os. „Vil De ikke paatage Dem at danne et nyt Ministerium“, sagde han til Bluhme, „eller er der Ingen, som vil paatage sig det“ [1]). „De samme Grunde“, svarede denne, „som David for en Maaned siden havde for at tilraade Dem at beholde Ministeriet Hall, ere endnu gyldige, og jeg kan derfor ikke paatage mig, hvad D. M. forlanger af mig“. „Saa er jeg da fordømt til at beholde dem“, udbrød Kongen bittert. „Nei, det er De ikke,“ sagde jeg, — „jeg veed en Mand, som vil danne et nyt Cabinet, naar han kan blive Conseilspræsident“; — jeg fortalte derpaa til Kongens og Bluhmes store Forundring, hvad jeg havde hørt af Monrads egen Mund. Vi bleve derpaa demitterede. Dagen derefter blev Monrad kaldt til Kongen, og faae Dage derpaa afløste Ministeriet Monrad Ministeriet Hall. Det var dette Ministerium, om hvilket man ikke uvittigt havde sagt, at det bestod af et Ettal og lutter Nuller.

Fandt Kongen sig tilfreds ved dette Ministerskifte? Jeg veed det ikke, men jeg troer det, om ikke for Andet end at han blev derved befriet for i sit Raad at have

---

[1]) I Mnskr. staar det meningsløse: eller det Ingen som vil paatage sig det. Den Rettelse her er indsat i Stedet er sandsynligvis den rette, men det er dog ikke ganske sikkert; der kunde ogsaa med Mening staa: ellers er der...

den Mand — Orla Lehmann — mod hvem han især bar en dybfølt Uvillie. Lehmann havde engang angrebet ham der, hvor han var lettest at saare, i hans Piëtet mod sin Moder. Det var i April 1863, da Prinds Christian skulde vende tilbage efter Prindsesse Alexandras Formæling med Prindsen af Wales, at han, istedetfor at gaae fra London til Kjøbenhavn, hvor der afhandledes om det græske Kongevalg, aflagde Besøg paa flere Dage hos sin Moder[1]). Politisk talt havde Prindsen Uret i ikke uopholdeligen at ile til Kjøbenhavn, men Lehmann raillerede derover, da Prindsen første Gang kom i Statsraadet. Desuden behandlede Lehmann ham paa en meget nonchalant Maade. Jeg erindrer, at da jeg første Gang var i Statsraadet og reiste mig for at gjøre en Bemærkning, bad Kongen mig at blive siddende, og efter Statsraadet sagde han til mig: „Jeg har ikke været vant til, at mine Ministre reise sig; — Hr. Lehmann stod saamæn aldrig op“. Kongen kunde aldrig glemme sit Nag til ham. Jeg havde i Begyndelsen af 1865 et eclatant Beviis herpaa. Da jeg som Finanzminister dengang indstillede Etatsraad, forhenv. Overappellationsraad Lehmann til Amtsforvalter i Svendborg, var Kongen ikke at formaae til at udnævne Orla Lehmanns Broder til denne Post, hvortil han i enhver Henseende qvalificerede sig. Jeg talte meget alvorlig herom med Kongen, og kunde ikke opnaa noget mere af ham end et Løfte af ham, at ansætte Etatsr. Lehmann i en Post, hvortil han qvalificerede sig, naar han næste Gang blev indstillet, thi at gjøre et Cabinets-Spørgsmaal af denne Ansættelse fandt jeg ikke rigtigt, da jeg — det være sagt i Forbigaaende

[1]) Sml. Neergaard II, 667.

— overhovedet ikke finder det rigtigt at gjøre en Embedsansættelse, naar Sagen ikke angaaer et af de vigtigste Embeder, til et Cabinets-Spørgsmaal[1]).

I Begyndelsen af det nye Aar, 1864, gik Kongen med Conseilspræsidenten til Holsteen for at besee Dannevirke-Stillingen. Monrad, som havde Lyst til at være Et i Alt, vilde derunder overbevise sig om, at der ikke var Andet og Mere at gjøre end hvad Krigsministeren og den commanderende General havde anordnet. Den 5. Februar rømmedes Stillingen. Intet er naturligere, end at Folket følte en dyb Sorg ved Efterretningen om, at den uindtagelige Dannevirke-Stilling var opgiven, og at denne Skuffelse fremkaldte bittre Følelser. Men at Sorgen og Skuffelsen udartede til et fanatisk Raseri, ikke mod dem, der havde indbildt sig selv og Folket, at Dannevirke spærrede Indgangen til Danmark mod nok saa mægtig en Fjende, men mod Kongen, det kongelige Huus og den General, der havde indseet Nødvendigheden af at opgive Stillingen for at redde Armeen — det var unaturligt og sørgeligt. Intet beviser bedre, at der ikke uden at udsætte Kongen og Dynastiet for den øiensynligste Fare, kunde være skeet Andet end hvad der skete og at Bluhmes og min Vægring ved kort før Nytaar at gribe Roret, var en af Situationen paabudt Nødvendighed, end hvad der ved Efterretningen om Dannevirke-Stillingens Op-

[1]) Om denne Sag og særlig om Christian IX's Stilling findes nærmere Oplysninger i Optegnelser af Orla Lehmann, hvori bl. a. refereres en Samtale $^{6}/_{5}$ 1865 med David og senere Samtaler med F. F. Tillisch, der var Indenrigsminister i Bluhmes Ministerium. Talen er dog der om Amtsforvalterembedet i Randers og ikke i Svendborg. – Appellationsretsraad E. A. E. Lehmann blev $^{10}/_{10}$ 1866 Amtsforvalter i Aarhus Distrikt, Kammerraad Johannes Weilbach blev Amtsforvalter i Randers. (Orla Lehmanns Papirer Pk. X, b. Ny kgl. Saml. Fol. 1477. Kgl. Bibl.)

givelse skete i Kjøbenhavns Gader. Jeg glemmer aldrig de Optrin, som der fandt Sted. Da jeg om Aftenen erfarede, at der var en Sammenstimling af Mennesker i Amaliegade, vilde jeg begive mig til Hds. Majestæt Dronningen, men jeg kunde ikke trænge mig igjennem Gaden, men maatte ad en Omvei og igjennem en Bagport naae til det gule Palais. Jeg havde imidlertid havt Leilighed til at lære Folkehobens Physionomi at kjende, — den bestod langtfra af de Klasser alene, som henregnes til Pøbelen, og dens vilde Raab gav noksom tilkjende, hvem den betragtede som Ophavsmanden til Danmarks Ulykke. Og hvad skal man sige til den oprørende Raahed, som viste sig nogle Dage derefter, da den kongelige Familie kjørte fra Kirke. En Fanatiker spyttede gjennem det aabne Karethvindue Prindsesse Dagmar lige i Ansigtet. Det er vistnok sandt, at man ikke kan gjøre en heel Nation meddeelagtig i en Fanatikers Raahed, men Maaden, hvorpaa denne „Heltegjerning“ blev omtalt og bedømt, var næsten det Bedrøveligste ved denne hele afskyelige Historie.

Da Kongen kom tilbage, fandt jeg ham dybt bevæget, men fattet; sin Harme mod Monrad gav han Luft ved at fortælle om Conseilspræsidentens Excentri[ci]tet, der undertiden gik til Spor af Galskab, saa Kongen var angst ved at kjøre med ham i lukket Vogn.

Efter hans Hjemkomst saae jeg Kongen kun sjeldent, mit Forsæt tro, ikke at gaae til ham eller søge ham uden særlig Anleedning. Denne fik jeg imidlertid, da Jernbanen til Helsingør skulde aabnes. Som Formand for Jernbaneselskabets Repræsentation fik jeg det Hverv at gaae til ham for at indbyde ham til denne Festlighed, som bestemtes til 8. Juni.

Istedetfor den Tilbageholdenhed at leve i, hvori Prinds Christian havde fundet Lyst og Smag, var Kongen ikke bleven fri for Hang til Ostentation, og istedetfor den Ligegyldighed for den offentlige Mening, som han tidligere havde næret, viste sig hos Kongen Lyst til Popularitet og Beilen til den offentlige Menings Hylding. Under hans mange Sorger, medens Begivenhederne paa Als gik deres Gang — thi hans rigtige militaire Blik lod ham ikke være rolig for Als, ligesom det ikke havde ladet ham troe paa Dannevirkes Uindtagelighed — under disse mange Sorger, siger jeg, var det ham maaskee ikke ubehageligt at faae denne Indbydelse og blive Gjenstand for Folkets Hyldest.

Begunstiget af et virkelig smukt Sommerveir fandt Banens Aabning Sted. Hilst af Folkets Hurraraab ved Affarten og hilst af et ikke langt fra Quistgaard Station opstillet Matroscorps, der afsang en Sang, var Kongen øiensynlig tilfreds. Jeg havde Leilighed at observere det, da jeg havde Plads i den kongelige Waggon.

Ved Dinéen, som blev given i Øresunds Klubs store Sal og hvor jeg udbragte Kongens og Dronningens Skaal, var Kongen endog oprømt*. Efter Bordet lod han dem, der i denne Anledning skulde modtage Naadesbeviisninger, kalde ind til sig i et Sideværelse. Der tildeelte han mig Commandeurkorset af 1. Grad, sagde mig nogle forbindlige Ord og hvorfor han ikke tidligere havde decoreret mig, bad mig om altid at blive „hans oprigtige

* Det gjør mig ondt; at ingen Stenograph var tilstede eller at jeg ikke optegnede disse Skaaltaler strax efter min Hjemkomst; thi de ere upaatvivleligen de bedste blandt de mange Leilighedstaler, som jeg har holdt[1]).

[1]) I „Berlingske Tidende“ findes ret udførlige Referater af Davids Taler paa Banegaarden og ved Middagen.

Ven, den eneste, som altid sagde ham den Sandhed, han trænger til at høre", kort sagt var den gamle Prinds Christian.

Paa Hjemtouren var Kongen i den samme Stemning; jeg maatte sætte mig ind til ham i Røgcoupéen i den kongelige Waggon. Der kom igen Nødvendigheden af et Ministerskifte paa Tale, og da Kongen talede temmelig høit, gjorde jeg ham opmærksom paa, at Monrad sad indeni Waggonen hos Hds. M. Dronningen, og han maatte tage Ombrage af, at Kongen havde indbudt mig til at ryge Zigarer med sig, saameget mere som Monrad ogsaa gjerne røgte en Zigar efter Bordet. Kongen lod derpaa Monrad ogsaa [bede] ind i Coupéen, og vi kjørte saaledes sammen til Gjentofte Station, hvor den kongelige Equipage ventede og hvor den kongelige Familie steeg ud.

En anden Anledning til at samtale med Kongen havde jeg, da Grev Otto Plessen kom til Kjøbenhavn, jeg har aldrig faaet at vide, om det var efter Ordre[1]) eller uopfordret, for at gjøre Kongen sin Opvartning inden han fra Petersborg gik til Baden-Baden, hvor hans Gemalinde laae syg. Jeg husker heller ikke mere, om det var før eller efter Jernbanetouren, men i ethvert Fald var det førend Als's Erobring. Fra Bluhme fik jeg — jeg erindrer at det var en Lørdag Aften — en Billet, at Kongen ønskede at tale med ham og mig, at han derfor næste Morgen vilde sende en Equipage efter os; — Bluhme boede i Vedbek og jeg i Rungsted[2]).

[1]) Otto Plessens Besøg i København 14/6 1864 f. var efter Ordre og havde politisk Formaal. Se Danmarks Riges Historie VI, 1852—1864, S. 264.

[2]) Hvis David husker rigtig, maa det have været Lørdag 18/6 og Søndag 19/6. 20/6 holdtes det Statsraadsmøde, hvori det Svar, der afbrød Konferencen i London, blev endelig afgjort.

Ankommen til Bernstorf bleve vi førte ind til Kongen, hos hvem Otto Plessen var. Cabinets Spørgsmaalet blev nu atter bragt paa Bane. Saavel Bluhme som jeg udviklede vore Grunde, hvorfor vi ansaae det ubetimeligt, ja endog farligt for Øjeblikket at foretage et Ministerskifte i modsat Retning af det national-liberale Parti. Vore Bemærkninger tiltalte slet ikke Kongen, og han talte om utidige Betænkeligheder og sygelig Angest. Plessen bemærkede derimod, at han for lidt kjendte den virkelige Situation for at bedømme vore Grundes Værd, men at de ialfald syntes at fortiene en yderligere Overveielse af H. M.

Saaledes endte denne Sammenkomst hos Kongen, ham selv gandske vist til saare liden Tilfredshed.

Den 29de Juni blev Als erobret. Ogsaa dette Slag ramte smerteligen, ja fast sønderknusende Folket, der havde vugget sig i Illusioner om Als's Uindtagelighed!! Da jeg om Aftenen tog ud paa Landet, gik jeg først ind til Bluhme for at fortælle ham den sørgelige Nyhed og for at aftale Et og Andet med ham, ifald Kongen sendte Bud efter een af os. Da Bluhme var meget lidende, plaget af Gigt i Hænder og Fødder, erklærede han sig ude af Stand til nu at tage Deel i Nogetsomhelst og bad mig om at sige det til Kongen, ifald han henvendte sig til mig. Men jeg hørte Intet fra Kongen, førend d. 6. eller 7. Juli, da Etatsr. Trap[1]) kom til mig, strax efterat jeg var kommen fra Landet, for at bede mig om „endnu i Formiddag" at gaae til Grev Carl[2])

[1]) J. P. Trap, Kongens Kabinetssekretær.

[2]) I Teksten staar tydelig Otto, men det maa være en ren Fejlskrift; det er Grev Carl Moltke (1798—1866), den tidligere Minister, om hvem der er Tale. — Hans Hustru var Anna Malvine, f. Simons.

Moltke, der havde lovet Kongen under sit Forsæde at danne et nyt Cabinet, bestaaende af Qvade som Udenrigsminister, Johansen Minister for Slesvig, Otto Lütken Marineminister, General Hansen Minister for Arméen, Tillisch Indenrigsminister, Heltzen Justitsminister og mig Finantzminister. Klokken 12 begav jeg mig til Grev Moltke, som jeg ikke havde seet i meget lang Tid, og om hvem jeg havde hørt, at han var blevet meget svag og affældig. Hos ham traf jeg en ung Mand, der blev mig præsenteret som hans Secretair, hans Gemalinde og Kammerh. Heltzen. Jeg havde, som sagt, forestillet mig Greven som legemlig svag og affældig, men hvor forbavset blev jeg ikke ved at træffe en snarere aandelig end legemlig afkræftet Olding, der i Holdning, Gang og Sprog kun altfor meget røbede sine Svagheder. Han stammede en Deel Ord frem, at [ɔ: der] havde den Mening, at han efter Kongens Anmodning henvendte sig til mig, at han haabede, at jeg vilde overtage Finanzministerens Portefeuille, og han bad mig om imorgen til denne Tid at komme igjen, da han da vilde have talt med de andre Herrer, som skulle indtræde i Cabinettet. Hvad jeg svarede, erindrer jeg ikke nøie — det var hverken ja eller nei. Jeg var glad ved at kunne slippe bort; og da Heltzen anbefalede sig, gjorde jeg det Samme. Den kloge Grevinde, der maae have lagt Mærke til min kun slet dulgte Forundring, fulgte os ud i det næste Værelse og sagde til mig: „Min Mand er idag usædvanlig svag, de foregaaende Dages Anstrængelser (sic)[1]) maae have afkræftet ham“. Da Heltzen og jeg vare komne ud paa Gangen, sagde jeg til ham: „Hvad er dette, hvordan skal det gaae?“ „Hvorfor

---

[1]) Staar i Teksten.

ikke", svarede han; „ja, Greven er meget svag, men han vil altid kunne føre Præsidiet". „Saa det er Deres Mening, Hr. Kammerherre", svarede jeg ham koldt og kort, og forlod ham, saasnart jeg var kommen ud af Porten.

Jeg gik strax til Qvade, og da jeg af ham erfarede, at han var af samme Mening som jeg om Moltke, sagde jeg til ham, at jeg øjeblikkeligen tog ud til Bernstorf for at tale med Kongen. Til denne sagde jeg, at jeg nødig under den nærværende Situation vilde lægge Hs. M. Vanskeligheder iveien, men at jeg ansaae det for min Pligt at udtale, at det var umuligt at betroe Grev Moltke Ledningen af et Cabinet. „Ja, Moltke er meget svag", sagde Kongen, „men der er Intet andet at gjøre. Jeg havde paatænkt, førend Moltke kom til mig og tilbød mig sin Tjeneste (sic)[1]), at henvende mig til Bluhme, men han er syg og sengeliggende". Jeg bemærkede herimod, at Bluhme vel desuagtet vilde være at overtale til at paatage sig Dannelsen af det nye Ministerium, der i Grunden allerede var dannet. Jeg stod desuden i en saadan Forbindelse med Bluhme, at jeg ikke godt kunde indtræde i noget Ministerium, hvori han ikke havde Plads. „Bluhme vil i ethvert Tilfælde indtræde i Moltkes Cabinet som Minister uden Portefeuille. Og kan jeg uden at støde Moltke, unddrage ham det Hverv, han har faaet?" sagde Kongen. „Her kommer det ikke an", udbrød jeg, „paa at støde den eller den. Jeg besværger D. M. at gjøre Alt, hvad der staaer i Deres Magt for at overtale Bluhme til at paatage sig Dannelsen af det nye Cabinet, i hvilket Carl Moltke, for at forsølve Pillen, da vil kunne indtræde som Minister uden Portefeuille". Heri indvilgede

---

[1]) Staar i Teksten.

Kongen og lovede mig inden Aften at lade mig vide, hvorvidt det var lykkedes at formaae Bluhme til den af mig antydede Ordning.

Dronningen tog ud til Vedbek for at overtale Bluhme, men fik ham ikke i Tale, da han efter flere søvnløse Nætter var falden i Slummer. Ogsaa Monrad kom om Eftermiddagen uopfordret derud — jeg skylder ham den Retfærdighed at bringe det ihu — og endelig fik jeg om Aftenen seent et Telegram fra Kongen, at det var lykkedes at overtale Bluhme. Fra denne fik jeg Dagen derpaa en Billet, at han, om muligt, vilde komme den 10de til Byen og ønskede en Forsamling af det nye Cabinets Medlemmer afholdt i Conseilspræsidentens Locale paa Amalienborg. Her mødte Alle, paa Moltke nær, til den berammede Tid. Bluhme saae endnu meget daarlig og lidende ud, og der blev ikke omtalt Andet i dette Møde end, at vi Dagen derpaa efter Hs. M's. Befaling skulde møde hos Kongen i det gule Palais for at aflægge Eden. Alle Ministrene, endog Moltke, ledsaget af sin Secretair, gave Møde. Da Formaliteterne vare opfyldte, og Kongen havde demitteret os, bemærkede Bluhme — Moltke var allerede af sin Secretair ført ud af Conseilssahlen — at det ikke vel kunne gaae an, at Moltkes Secretair bivaaner Statsraads-Møderne. Men Moltke selv er aldrig kommet i Statsraadet, omendskjøndt han lige indtil sin Demission regelmæssigen blev tilsagt.

Tanta moles erat — —. Saaledes kom Ministeriet Bluhme-David istand. Man har fortalt, at Kongen skal have sagt: „Nu har jeg faaet et Ministerium efter mit Hjerte“. Jeg troer gjerne, at han kan have sagt og meent det, thi der herskede et hjerteligt Forhold mellem Kongen og hans Raad. . . . .

Ministeriet havde fra Begyndelsen af tre Opgaver: at bringe en saa lidet ufordeelagtig Fred som mulig tilveie, at foretage den nødvendige Reduction af Hæren[1]) og den af Forholdene paabudte Reduction af Administrationen, at bringe Ligevægt imellem Indtægter og Udgifter igjen istand og at ordne det hele Finanzvæsen.

Uopholdelig efter at være traadt i Virksomhed blev en Note sendt til de tydske Hoffer, der erklærede vor Tilbøielighed til at ende Krigen og slutte Fred. I den derpaa følgende Svarnote erklæredes, at man var besjælet af en lignende Attraae og var rede til at aabne Fredsunderhandlinger, men at Fredens uforanderlige Basis vilde være: Hertugdømmernes Afstaaelse til Østerrig og Preussen. Hvor nedslaaende dette Svar end var, bød en sørgelig Nødvendighed dog at aabne Fredsunderhandlingerne, thi at fortsætte vilde have været Galskab. Desuden haabede man under Forhandlingerne at opnaae at redde en Del af Slesvig, efter den Linie, som af Preussen var tilbudt i den for kort Tid siden i London afbrudte Conference.

J[eg] har hidtil ikke omtalt Londoner Conferencen, fordi jeg ikke veed noget Nyt at sige om den og fordi jeg nødig omtaler de begaaede Feil og anklager Nogen for at være Skyld i Danmarks Ulykke[2]). Kun eet er det min Pligt at sige; — jeg har ofte hørt sige, at det var Kongens Skyld, at man ikke kom til noget Resultat i London. Med den hemmelige Tanke ogsaa at gjenvinde Holsteen afslog han ethvert Tilbud, som fremkom i Con-

---

[1]) Ordet er stærkt forskrevet, men der kan efter Meningen næppe staa andet.

[2]) Den nyeste Fremstilling af Londonerkonferencens Historie findes i Danmarks Riges Historie VI, 1852—1864, S. 243 f.

ferencen angaaende Slesvig. Jeg har hørt denne Paastand endog af dem, der bedst maatte vide, hvad der er foregaaet i Statsraadet. Jeg har som Minister nøiagtig gjennemgaaet Statsraads Protokollen, da det var mig vigtigt her om at vide Beskeed. Men jeg kan paa Ære bevidne, at der i Protokollen, som førtes med megen Troskab og Nøiagtighed, ikke findes nogensomhelst Antydning, som tyder paa, at denne Paastand er grundet.

Kammerherre Qvade, ledsaget af daværende Oberst Kaufman[1]), afgik derpaa til Wien, og Bluhme overtog Udenrigsministeriet.

Fredsunderhandlingerne vare ogsaa for os her lange og piinlige; enhver Artikel maatte sendes fra Wien hertil og tilbage, ofte flere Gange, inden den blev vedtagen. Kongen deeltog i de mange Statsraads Møder, som derved foranledigedes, med megen Fasthed og Rolighed; for de Artikler, der vedgik Slesvigernes Ret til at vælge deres fremtidige Ophold, i Danmark eller Slesvig, viste han en særlig Interesse[2]). Bittert følte han sig skuffet — maaskee langt mere end hans Ministre, idetmindste end Bluhme og jeg — da Napoléon, istedet for at virke for os til Opnaaelse af bedre Fredsbetingelser, kun gav os smukke Ord og Løfter. Det kan være, at Artikel V i Nicholsborger-Freden er en Indløsning af disse Løfter, men det kan ogsaa være, som det er blevet paastaaet, at Artikel V har mere tilfældig Oprindelse.

Da Kongen skulde underskrive Fredstractaten, blev han overvældet af sine Følelser, og han kunde neppe tilbageholde sine Taarer. Det samme var Tilfældet, da jeg forelagde ham Proclamationen til Slesvigerne til Under-

---

[1]) Oberst H. A. Th. Kauffmann (1819—1905).

[2]) Wienerfredens Art. XIX.

skrift. Han sagde mig i denne Anledning nogle forbindtlige Ord, der vare Udtrykket for en dyb Følelse.

Forhandlingerne med Hensyn til Hærens og Administrationens Reduction vare ligeledes langvarige og piinlige. I Princippet vare alle enige, og ikke engang med Hensyn til Omfanget herskede stor Meningsforskjellighed. Men da Principet skulde bringes til Anvendelse, yttrede de personlige Følelser og Sympathier deres hele Indflydelse. Jeg bebreider det Ingen; jeg havde selv foreslaaet Finanzministeriets Ordning saaledes, at 2 af dets fire Departementschefer kom til at gaae af, men jeg veed, hvor smerteligt det var mig og hvilken Overvindelse det kostede mig at indstille til Afskedigelse 2 Mænd, der vare mine personlige Venner og der paa ingen Maade vare aflægs eller udygtige, men efter den nye Ordning bedst kunde undværes[1]). Jeg maa indrømme, at General Hansen, da Omfanget af Hærens Reduction var fastsat, var den af alle Ministre, der mindst lod det personlige Hensyn komme i Betragtning. Mest Overvindelse kostede det at faae Kongen til at gaae ind paa Afskedigelsen af Livgarden til Hest. Han havde tjent i dette Corps som Lieutenant, kjendte ikke blot alle Officerer, men selv mange af Underbefalingsmændene, intet var derfor naturligere end hans Modstand her. Og Sagen var virkelig heller ikke af den Vigtighed, som man tillagde den, men jeg troede, at man her burde give efter for den offentlige Mening. Kongens Modstand bestyrkedes ved, at hans onde Aand[2]) idelig blæste ham i Ørene, at en Livvagt

---

[1]) Sml. Kringelbach, Den civile Centraladministration 1848—1893 Side 37 f. De to Departementschefer, der afskedigedes 28/10 64, var Chr. Fr. Holm (1796—1879) og Edvard Collin (1808—86).

[2]) Overhofmarskal V. T. Oxholm. Sml. S. 70.

til Hest hørte med til Kongens Attributer, som om Kongedømmet og den gule Garde stode i nogen Forbindelse. Oxholms flotte Talemaade: „Hvad der er nødvendigt for den kongelige Værdighed, dertil maa der skaffes Penge“, kostede mig mange Bryderier, og ved mere end een Leilighed havde jeg at kjæmpe mod denne oberhofmarskalklige Betragtning, der endog gik saa vidt, at den kongelige Værdighed fordrede, at en stor Bopæl overlodes Oberhofmarskalken for en ringe Priis. Ved Indretningen og Møbleringen af det Palais paa Amalienborg, som skulde tjene til Bopæl for den kongelige Familie og hvortil Rigsdagen havde bevilget en bestemt Sum, havde jeg dog især min Nød med at afvise alle de Fordringer, som Deres Majestæter, støttende sig til General Oxholms Visdom, søgte at gjøre gjeldende....

Kongen havde ogsaa sat sig i Hovedet, at man vilde bevilge ham en Civilliste af samme Størrelse som Frederik VII, og jeg havde ondt ved at rive ham ud af denne Illusion, dog lykkedes det mig omsider med ham, men med Dronningen kunde jeg ikke bringe det dertil, at hun indsaae Nødvendigheden og Billigheden af, at Civillisten blev nedsat. Ved enhver Bevilling til den kongelige Familie vilde især Dronningen ikke indsee, at den kom til at staae i Forhold til Landets reducerede Kræfter. Jeg kan saaledes erindre, hvilken Modstand det mødte, da jeg foreslog at forlange en Bevilling paa 50,000 Rd. i Anledning af Prindsesse Dagmars forestaaende Formæling med Storfyrsten af Rusland, da der dog i 1863 var blevet bevilget 80,000 Rd. i Anledning af Prindsesse Alexandras Formæling med Prindsen af Wales. Med Kongen fik jeg snart Bugt; han indsaa det Rigtige og billigede Forslaget — men Dronningen, som natur-

ligviis ikke havde Indflydelse paa dets Fremlæggelse, kunde ikke glemme mig det, og det vedblev at være en stadig Anke mod Finantsministeren, der, som hun ved en anden Leilighed skrev til mig, ikke var hende saa kjær som Conferentsraaden!

Foruden det i Januar 1864 i England optagne Laan og den forøgede Krigsskat havde man stiftet en svævende Gjeld eller gjort et interimistisk Laan i Holland, der kostede Staten 10 à 11 pr. Ct., medens Finantsministeriet lod Millioner staae i Privatbanken mod en Rente af 5 à 6 pr. Ct. Denne Operation af Fenger — thi vel var Monrad Finantzminister, men han overlod Alt til Finanzdirecteuren Fenger — har altid været mig en Gaade, men den blev mig end gaadefuldere, da jeg fik et bedre Indblick i alle Forholdene end nogen Udenforstaaende kan have det. Det maatte derfor være min første Bestræbelse at befrie Landet for disse høist byrdefulde Laan, der alene kunne finde deres Forklaring i Regjeringens Beslutning at føre Krig, hvad det end koster og hvorledes det end skal ende, og derfor at have saa mange Penge som muligt pr. Casse. Jeg havde først tænkt paa at optage et indenlandsk Laan, da jeg havde seet, hvorledes alle udenlandske Laan dog tilsidst vare landede hos os selv, men de Huse, som jeg henvendte mig til, A. N. Hansen og Smidt & le Maire[1]), vare ikke villige til at gaae ind herpaa. Jeg var derfor nødt til at henvende mig til Udlandet med det Forslag at discontere den aarlige Rate, som vi i Anledning af Sundtoldens Afløsning havde tilgode hos Rusland. Efter at Hambro & Søn havde gjort mig et uantageligt Tilbud kom Opera-

¹) To københavnske Pengeforretninger.

tionen som bekjendt istand i Novbr. 1864 med et andet londonsk Huus, Raffel & Sons[1]), og jeg skyndte mig, under behørig Skaansel, med at trække Pengene, som stode i Privatbanken, ud af denne, og at betale den byrdefulde hollandske Gjeld.

Ved Siden af disse Finanzsorger og dem, som de løbende Forretninger forvoldte mig, havde Forhandlinger om Finantsspørgsmaalet[2]) begyndt, som jeg senere omstændelig skal omtale. Imidlertid dukkede ved Aarets Slutning et Intermezzo op, som vel har havt en betydelig Indflydelse paa Forfatningssagen og Ministeriets Stilling, men som dog nærmest angik mig som Finanzminister.

Ved Nytaarstider kom et Rygte mig for Øre, at man havde henvendt sig til en navngiven Personlighed med Forespørgsmaal, om han kunde være villig til at afløse mig. Dette Rygte overraskede mig, men jeg skjænkede det ingen Tiltro, saa meget mere som den, der fortalte mig det, var en politisk Uven af den, der skulde have spilt Hovedrollen i Dramaet. Det varede ikke længe, førend jeg hørte det samme Rygte fra en anden Kant. Jeg henvendte mig ligefrem til Etatsraad Liebenberg, min Collega i Banken, til hvem Finanzportefeuillen skulde være tilbudt, og spurgte ham, om Rygtet var sandt[3]). Jeg fik af ham et undvigende Svar, der imidlertid var tilstrækkelig for at lære mig, hvad jeg havde at gjøre.

Jeg tog Dagen derpaa ud til Fredensborg — det var d. 15. Januar 1865 — og lod mig melde hos Kongen.

„Deres Majestæt“, sagde jeg til ham, „erindrer vel,

---

[1]) Skal være Raphael & Sons.

[2]) Saaledes staar der i Mnskr., men der maa dog menes: Forfatningsspørgsmaalet.

[3]) Carl Chr. Birch Liebenberg (1804—65), Etatsraad, Direktør i Nationalbanken.

hvilken Umage De havde for at faae mig til at overtage Finanzportefeuillen. — Det skal ikke koste Dem den mindste Umage for at faae mig til at give den tilbage; et Vink herom vil være mig nok og endog kjært, — jeg er gammel og træt“. Kongen saae forundret paa mig og sagde: „Jeg forstaaer Dem ikke, hvad er der paa Færde?“ Jeg fortalte ham om det mig for Øre komne Rygte og hvorfor jeg maatte troe, at det var sandt. Han forsikkrede mig nu „som Mand af Ære“, at Rygtet var fuldkomment usandt og at Etatsraad Liebenberg maa være bleven duperet, at han Intet ønskede hellere end at beholde sine nærværende Ministre o. s. v. Jeg sagde til ham, at dette forekom mig at være en Umulighed, enten maatte jeg eller Heltzen aftræde, jeg var overbeviist om, at Heltzen havde gjort Skridt hos Liebenberg. Kongen sagde, at han umuligt kunde troe det og at han iøvrigt ingen Grund havde til at være misfornøiet med Heltzen, til hvem Dronningen havde stor Tillid. Det faldt mig da ind, at Hds. Majestæt Dagen efter Ministeriets Dannelse, da vi spiste paa Bernstorff, sagde til mig, pegende paa Heltzen: „Han der er ikke bange“, mod hvilken Stickpille jeg tog smilende. Iøvrigt bad Kongen mig om ikke videre at tænke paa denne Sag, og jeg maatte love ham at blive paa Fredensborg til næste Morgen, hvad jeg nødig gjorde, da det var min Fødselsdag — den 16. Januar!

Forholdet imellem mig og Heltzen var saaledes spændt — og ikke blot for denne Sags Skyld, men hans Holdning under Forfatningssagen mishagede mig i høi Grad. Sagen med Hansen og Birch, der vakte saa megen Opsigt, fortrædigede mig ogsaa, da det var ærgerligt, at et Medlem af Cabinettet ialfald ved sin Malcon-

duite havde compromitteret sig[1]). Heltzen hadede det nationalliberale Partie, han saae overalt Sammensværgelser, og var altid paa Spor efter at opdage dem. I „Spidsmusen“ saae han Partiets Emissair til Frankrig og vilde vinde eller fange ham. Iøvrigt lagde jeg ingen videre Vægt paa den Sag, men da Forfatnings Spørgsmaalet efter Slesvigs Afstaaelse ved Fredens Slutning forelaae til Løsning, var han Ministeriet til megen Besvær. Han var bestandig af en anden Mening, men det var umuligt at faae ham til at rykke ud med sin. Under saadanne Omstændigheder og sea lidet Sammenhold fortsatte Ministeriet sit Arbejde med Grundlovens Revision og den nye Forfatnings Fremlæggelse.

Bluhme havde været uheldig, da Spørgsmaalet var blevet reist, om ikke, da Slesvig var afstaaet, Rigsdagen eo ipso, paa Grund af det quasi tagne Forbehold skulde indtræde i sine tidligere Rettigheder og Grundloven af 5. Juni 1849, saaledes uden videre træde i Kraft[2]). I den første Deel af Besvarelsen var Conseilspræsidenten klar og aldeles i Harmoni med den i Ministerkonferencen gjorte Aftale; i den anden Deel var han det ikke, idet han præciserede, hvad Ministeriet agtede at gjøre, medens jeg havde meent, at man skulde lade blive in suspenso, hvad der vilde skee. Jeg har altid været af den Overbeviisning, — og jeg henviser i saa Henseende til mine Taler i den grundlovgivende Rigsforsamling, — at Monarki

---

[1]) Om den her omtalte Sag, der endte med Heltzens Afgang 30/3 1865, se Biogr. Lexikon under Artiklerne om Heltzen og J. Jul. Hansen samt „Fædrelandet“ og „Dagbladet“ Marts 1865. J. C. Birch, Fuldmægtig under Hof- og Stadsretten.

[2]) Om disse Forhandlinger i Rigsraadet se Rigsraadstidende; en kort Oversigt findes i S. B. Thrige, Danmarks Historie i det 19. Aarh. II, 369 f.

og almindelige Valg er uforenelige. Den Tanke spøgte dengang i mit Hoved, om det ikke var Øieblikket at befri Danmark for denne ulykkelige Genreisning af 1848, Folket vilde ikke godvillig være gaaet ind paa nogetsomhelst Forslag i denne Retning, ikke engang paa et saadant Forslag, der kun tilsigtede en Modification af den almindelige Stemmeret. Talen kunde derfor kun være om et virkeligt coup d'état. At det skulde have fremkaldt voldsom Modstand, var ikke at befrygte, thi den ulykkelige Krig havde gjort Folket træt og spagfærdigt, men megen Knurren og mange Declamationer vilde det have fremkaldt, thi man betragtede den almindelige Stemmeret igjennem de couleurte Briller, som vore store Politikere af 1848 havde sat Folket paa Næsen, og Bindet var endnu ikke faldet det fra Øinene. Men min constitutionelle Følelse og min medfødte danske Ærlighed satte sig til Modværge mod denne Tanke, og jeg betroede den ikke til mine Colleger, ikke engang til Bluhme. Men jeg vil aabent tilstaae, at er der noget, som jeg bebreider mig, saa er det, at jeg ikke i 1864 søgte at gjennemføre denne Tanke; jeg havde derved sparet Landet at komme i de Forviklinger, hvorunder vi nu lide, og tidligere eller noget senere komme under et virkeligt Bonderegimente.

Der er en Betragtning, som jeg ved denne Leilighed ikke kan tilbageholde, omendskjøndt den ikke vedkommer den Tids Historie. Nylig har Monrad i Anledning af at man beskyldte ham for Mangel af Menneskekundskab, med sin sædvanlige Arrogance paastaaet, at han var og maatte besidde denne. Men hvo har i høiere Grad end Monrad i 1848 lagt sin krasse Mangel paa Menneskekundskab for Dagen? Hans hele Beviisførelse for, at om end de Følger, som jeg havde viist, vare fulgte af og

med den almindelige Stemmeret, andetsteds vare sande, saa vare de ikke at befrygte hos os, hvor Folkecharacteren, Folkets Sindighed og Maadehold værnede imod dem. At tage feil af en Mands Characteer kan hændes enhver; at tage feil af sin Nations Characteer er utilgiveligt for den, der vil opkaste sig til dens Leder og Styrer.

Den Tanke, som jeg nu først vedkjender mig at have havt, piinte mig saameget mere, da jeg indesluttede den hos mig selv, og var ikke uden Indflydelse paa min Holdning under Forfatningskampen, thi jeg tilstaaer, at denne manglede Fasthed. Kampen dreiede sig især, som bekjendt, om Landsthingets Sammensættelse som Modvægt mod det demokratiske Folkething, men her gik jeg, istedet for at staa fast, fra Indrømmelse til Indrømmelse. Henimod Foraaret blev det mig klart, at Kongen var traadt i Forbindelse med Grev Frijs om Dannelsen af et nyt Cabinet. Om Grev Frijs, ledet af Ærgjerrighed eller efterat Bondeførernes Hovedmand i ham havde søgt en Alliance med ham mod det dem forhadte Ministerium Bluhme-David, har henvendt sig til Kongen, eller denne efter Instigationer af Oxholm eller Heltzen har henvendt sig til Grev Frijs, er mig den Dag idag endnu ikke klart. Sagen var imidlertid tydelig nok for alle Medlemmer af Cabinettet. I dette var Bræstrup[1]) indtraadt, da Heltzen hav[de] faaet sin Demission, der mere bevirkedes ved det aabenbare Skrifte, som Rigsraadet tvang ham til at staae, end ved hans Uenighed med hans Colleger. . . . .

Paa den Tid, da de første Underhandlinger med

---

[1]) Heltzen var afgaaet $^{30}/_{3}$ 1865; efter Bestyrelse af Quaade til $^{7}/_{4}$ 1865 var C. J. C. Bræstrup Kultus- og Justitsminister til $^{6}/_{11}$ 1865.

Frijs førtes, trængte Tillisch[1]) især paa Folkethingets Opløsning og Udskrivning af nye Valg før Paaskeferien. Kongen gav evasive Svar, og Tillisch truede med at forlange sin Demission. I denne Anledning tilskrev jeg Kongen et Brev, hvori jeg skildrede ham det beklagelige for Landet og det Piinlige for Ministeriet under den svævende Tilstand, hvori dette befandt sig, og bad ham om at tage en snarlig definitiv Beslutning om Ministeriet og anraabte endnu ham om ikke at lade sin Gunst for en eller anden af Ministrene faae Indflydelse paa Beslutningen. Kongen gav mig et Svar*, om hvilket jeg har sagt, at det lød som et kjærligt Brev fra en Brudgom til sin Brud, med hvilken han har besluttet at slaae op.

Ministeriet vedblev desuagtet. I Paaskedagene [1865] havde jeg Tid til at overtænke Situationen nærmere, og jeg fattede da den Beslutning, at vi, naar vi bleve ved Roret, skulle enes om et fast Standpunct med Hensyn til Landsthingets Sammensættelse og blive staaende eller falde paa dette.

Efter den nye Rigsdags Aabning slæbte Tiden sig hen med trættende Debatter, medens Alliancen Frijs-I. A. Hansen knyttedes paa ny, dersom den har været afbrudt, eller dog befæstedes, som man har sagt, med gyldne Kjæder. Jeg troer ikke, at nogen anden Bonde eller Herremand har havt activ eller passiv Deel i denne Alliance. Men Idéen om et Sammenhold imellem de store og smaa Bønder havde grebet Herremændende i

* Dette Brev maa ogsaa findes blandt mine Papirer, og skal ligeledes trykkes som Anhang til disse Blade[2]).

[1]) F. F. Tillisch var Indenrigsminister i Ministeriet Bluhme-David.

[2]) Brevet er ikke bevaret blandt de til Rigsarkivet afleverede Papirer.

Rigsraadet, og gjorde dem, uden at de vilde eller vidste det, til vore ligesaa ivrige Modstandere som Democraterne i Folkethinget vare det, der i Forening med Grev Frijs arbejdede paa at styrte os, medens enhver af disse unaturlige Allierede haabede paa, at naar dette var lykkedes, skulde den Ene nok narre den Anden.

Det var mig vigtigt, at Kongen klart opfattede Forskjellen imellem det, som Ministeriet og det, som Godseierne i Rigsraadet tilsigtede, og hvorledes et Landsthing, bygget paa vort Forslag til dets Sammensætning, vilde skabe en større Modvægt mod det demokratiske Folkething og saaledes en stærkere Garanti for Kongemagten end det Landsthing, som Godseierne vilde have skabt. Jeg gjorde det[1]) en Dag i Statsraadet, og da jeg havde endt mit Foredrag, sagde Kongen til mig: „Det er som talt ud af mit Hjerte“. Jeg troer for vist, at han meente det, da han sagde det, men dette hindrede ham ikke i den næste Dag, da han talte med Estrup, at gaae ind paa dennes Idée og at finde denne langt bedre end Ministeriets Plan. Jeg har dette af Estrup selv, der kom til mig og sagde til mig: „Jeg vilde finde det nuværende Ministeriums Afgang for en „Calamitet“, og dog maa jeg arbeide derpaa, ifald De ikke vil opgive Deres Landsthing og antage det af flere Godseiere foreslaaede. Jeg beder Dem om, vel at overveie Sagen. At De kan ønske at afløses, kan jeg vel indsee, men betænk, hvad De skylder Fædrelandet“. „Det er [hvad] jeg har gjort og gjør“, svarede jeg ham venligen og trykkede hans Haand.

Faa Dage derefter var det nye Ministerium installeret.

[1]) Meningen er: Jeg gjorde Rede for det etc.

Grev Frijs var Conseilspræsident og Udenrigsminister, Estrup Indenrigsminister og Fonnesbech min Eftermand. Efter det sidste Statsraad, hvori Kongen forkyndte os vor Demission, lod han mig kalde ind i sit Cabinet, hvor han med nogle forbindtlige, men forlegne Ord overrakte mig Dannebrogs Storkors. . . .

Nedskreven i Wien i Januar 1874.

3 0112 072551465